

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь магістр

на тему:

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ
ЗДІБНОСТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ**

Виконала: студентка II курсу 261 групи
заочної форми навчання
спеціальності 231 Соціальна робота
Освітня програма «Соціальна робота
(Соціально-психологічна реабілітація)»

Щукіна Дарія Анатоліївна

Керівник: доцент кафедри
соціальної педагогіки та
соціальної роботи, канд. пед. наук

Ісаченко Вікторія Павлівна

Рецензент:

доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи, канд. пед. наук

Бойко Ольга Миколаївна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ.....	7
1.1. Сутність поняття інклюзивна освіта, та її потенціал для розвитку творчих здібностей особистості.....	7
1.2. Розвиток творчих здібностей в умовах інклюзивного середовища, як соціальна проблема	13
1.3. Місце та роль фахівців соціально-психологічної служби у процесі розвитку творчих здібностей в інклюзивному навчальному закладі	21
1.4. Соціальний супровід інклюзії в умовах навчального закладу.....	31
1.5. Створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті	37
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ	43
2.1. Діагностика творчого потенціалу особистості з ООП в умовах інклюзивної освіти	43
2.2. Діагностика творчих здібностей дітей з нормотиповим рівнем розвитку.....	51
2.3. Порівняльний аналіз творчих здібностей особистості з особливими освітніми потребами та нормотиповим рівнем розвитку.....	57
2.4. Програма розвитку творчих здібностей особистості в умовах інклюзивної освіти.....	62
2.5. Аналіз ефективності впроваджених умов.....	65
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах розвитку суспільства принципово змінюється зміст освітнього процесу, в якому можливе виявлення та розкриття потенціалу кожної дитини, розвиток її індивідуальності, створення оптимальних умов для збагачення життєвого досвіду та особистісного зростання. Формування творчої особистості – одне з найважливіших завдань соціально-педагогічної та психологічної теорії та практики.

Творчий характер діяльності обумовлює особливий стиль мисленнєвої діяльності учнів, пов'язаний з новизною та значимістю її результатів, викликаючи складний синтез усіх психічних сфер (пізнавальної, емоційної, вольової та мотиваційної) особистості. Особливе місце у ньому займає розвинена потреба творити, яка втілюється у специфічних здібностях та їх прояв.

Творча діяльність має велике значення в житті людини, тим більше, в житті дітей з інвалідністю. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), лише 20 % народжених дітей умовно вважається здоровими, інші – або страждають порушеннями психофізичного розвитку, або знаходяться в стані між здоров'ям і хворобою [29].

У процесі творчої діяльності дитини з особливими освітніми потребами посилюється відчуття власної особистісної цінності, активно будуються індивідуальні соціальні контакти, виникає відчуття внутрішнього контролю та порядку. Крім цього, творчість допомагає впоратися із внутрішніми труднощами, негативними переживаннями, які здаються непереборними для дитини. Свої почуття та емоції, а також знання та відношення дитині легше висловити за допомогою зорових образів, ніж вербально. Важливо врахувати також той факт, що засоби творчості також надають дитині можливість висловити деструктивні почуття в соціально прийнятній манері.

Все це дає підставу для більш глибокого вивчення окресленої проблеми в теоретичному та практичному плані і підводить до необхідності визначення соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті.

Об'єкт дослідження: процес розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті.

Предмет дослідження: соціально-психологічні умови розвитку творчих здібностей.

Відповідно до проблеми та мети визначені наступні **завдання** дослідження:

1. Розкрити теоретичні аспекти проблеми розвитку творчих здібностей та інклюзії в умовах навчального закладу.
2. Визначити місце та роль соціального супроводу та фахівців соціально-психологічної служби у процесі розвитку творчих здібностей в інклюзивному середовищі.
3. Охарактеризувати сприятливі соціально-психологічні умови розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті
4. Розробити та експериментально перевірити ефективність програми розвитку творчих здібностей особистості в умовах інклюзивної освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз соціально-педагогічної літератури; вторинний аналіз соціально-психолого-педагогічної літератури: соціологічної, філософської, психологічної, педагогічної літератури; спостереження; емпіричний метод; опитувальні методи (бесіди, інтерв'ю, анкети), статистичні методи оцінки результатів.

Дослідно-експериментальна база дослідження: Карбівська філія Липнязького ліцею ім. Юрія Обжеляна Добровеличківської селищної ради Кіровоградської області.

В експерименті на першому етапі (пошуку творчого потенціалу особистості) взяли участь 7 дітей з особливими освітніми потребами, та 23 дітей нормотиповим рівнем розвитку. На другому етапі експерименту (порівняльного аналізу творчих здібностей особистості) 6 дітей з особливими освітніми потребами та 12 нормотиповим рівнем розвитку.

Теоретична значимість дослідження полягає у тому, що:

уточнено сутність понять інклюзія, інклюзивна освіта, соціальна інклюзія;

розкрито значення, завдання та роль інклюзії; систематизовано знання про переваги та недоліки інклюзивної освіти;

окреслено можливості розвитку творчих здібностей в умовах інклюзивного середовища;

визначено роль фахівців соціально-психологічної служби у процесі розвитку творчих здібностей в інклюзивному навчальному закладі; проаналізовано місце соціального супроводу інклюзії в умовах навчального закладу;

охарактеризовано сприятливі соціально-психологічні умови розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що: розроблено, впроваджено та перевірено ефективність програми розвитку творчих здібностей особистості в умовах інклюзивної освіти, доведено, що програма, виявилася результативною, достовірність підтверджено результатами діагностики до та після реалізації програми.

Результати дослідження довели ефективність розробленої програми, та показали істотні зміни у дітей з ООП у кількості ідей, що генеруються, у збільшенні інтересу до творчих завдань. Суттєво збагатилися інструменти прояву творчих здібностей дітей з нормотиповим рівнем розвитку. Експертні

оцінки, до і після реалізації програми, засвідчили покращення комунікації дітей з ООП з однолітками, зниження рівня агресії.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом публікації наукових тез та виступів на Всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Актуальні проблеми соціального забезпечення в Україні: виклики сьогодення» (Умань, 21 вересня 2022 р.), «Інноваційний менеджмент в управлінні персоналом» (Умань, 8 жовтня 2022 р.), «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти» (Умань, 31 травня 2023 р.), «Актуальні питання психології: теорія, методика, практика» (Умань, 11 жовтня 2023 р.), «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 12 жовтня 2023 р.), «Теорія та практика психокорекції особистості» (Умань, 26 жовтня 2023 р.), «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (Умань, 9 листопада 2023 р.), «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні» (Умань, 21 листопада 2023 р.) та ін.

Публікації автора за темою дослідження: основні положення та результати дослідження викладено у 2 тезах, які опубліковані у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій та семінарів.

Структура та обсяг магістерського дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Магістерська викладена на 71 сторінці, в тому числі містить 5 таблиць, 12 малюнків, додатки та 75 бібліографічних джерела.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

1.1. Сутність поняття інклюзивна освіта, та її потенціал для розвитку творчих здібностей особистості

Інклюзія (з англ. – «додолучення до будь-кого або до будь-чого») – новий термін, який увійшов у вітчизняний словниковий запас наприкінці ХХ ст. У 1945 році ООН прийняла Загальну декларацію про права людини, в якій проголосила, що права людини не залежать від статі, кольору шкіри, національності, релігії тощо. Усі незалежні країни, зокрема й Україна, закріпили ці права у своїх Конституціях. Так, ст. 23 Конституції України проголошує: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості»; ст. 24: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»; ст. 28: «Кожен має право на повагу до його гідності» [67].

Інклюзія (від *Inclusion* – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах [29].

Інклюзія – це процес. Її слід розглядати як неперервний пошук кращих способів врахування питань багатоманітності. Вона навчає людей співіснувати, приймаючи відмінності, які постають при цьому в більш позитивному світлі та розглядаються як стимул для заохочення дітей і дорослих до навчання [67].

Один із останніх нормативних документів – наказ Міністерства освіти і науки України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» – використовує такі поняття: «молодь з інвалідністю», «діти з тяжкими порушеннями розвитку», а також «діти з особливими освітніми

потребами». Термін «особливі освітні потреби» тісно пов'язаний з поняттям «інклюзивна освіта» [30, с.10].

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [29].

Залучення та участь мають важливе значення для людської гідності, а також для утвердження та реалізації прав людини. В галузі освіти це виявляється в розробці стратегій, які здатні забезпечити дійсну рівність можливостей. Досвід багатьох країн свідчить, що інтеграція дітей і молоді з особливими освітніми потребами найкраще відбувається в інклюзивних школах, які приймають усіх дітей певного району чи громади. Саме в таких умовах діти з особливими освітніми потребами можуть досягти найвищих результатів в освіті та соціальній інтеграції [30, с.10].

Соціальна інклюзія – це процес, спрямований на забезпечення людям, які зазнають ризику бідності та соціального вилучення, можливостей та ресурсів, необхідних для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті та досягти рівня життя і добробуту відповідно до стандартів якості життя. Дії держав відповідно до принципів соціальної інклюзії мають забезпечувати людям ширші можливості для участі в підготовці та прийнятті рішень, що їх стосуються, та реалізації їхніх основних прав [67].

Функції інклюзивної освіти

Мал. 1.1.

Сутність	Характеристика
Правова	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення права дітей з ООП на здобуття освіти в умовах звичайних закладів освіти за місцем проживання дитини; • попередження і боротьба з виключенням в освіті; • виявлення й усунення чинників, що перешкоджають реалізації права дитини з ООП на освіту на умовах рівності і доступності
Соціалізації	<ul style="list-style-type: none"> • засвоєння дітьми з ООП широкого кола цінностей, соціальних ролей і очікувань, на основі яких складається повсякденне життя людей, а також цінностей, що пропагуються закладом освіти; • формування людської особисті на основі засвоєння дітьми з ООП знань, навичок, цінностей культурної спадщини, накопичених соціумом; • включення дітей з ООП у соціокультурний простір класу, школи, громади, держави
Виховна	<ul style="list-style-type: none"> • формування позитивного і толерантного ставлення суспільства до осіб з ООП як до рівних, створення соціокультурного середовища; • формування у дітей з ООП почуття поваги і власної гідності, усвідомлення, що вони є повноцінними членами суспільства
Освітня	<ul style="list-style-type: none"> • засвоєння дітьми з ООП системи знань, умінь і навичок, необхідних для розвитку потенціалу та подальшої успішної інтеграції у суспільство
Економічна	<ul style="list-style-type: none"> • підготовка осіб з ООП до трудової діяльності, розвиток і використання їхнього потенціалу на ринку праці; • зменшення кількості громадян, що перебувають на соціальному забезпеченні у держави.

Джерело: Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник [50].

Переваги інклюзивної освіти:

для дітей з особливими освітніми потребами:

- Завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей.
- Ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами.
- Оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально.
- Навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей.
- У дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті [29].

Переваги інклюзивної освіти:

для інших дітей:

- Діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей.
- Діти вчаться налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.
- Діти вчаться співробітництву.
- Діти вчаться поводитися нестандартно, бути винахідливими, а також співчувати іншим [29].

Переваги інклюзивної освіти:

для педагогів та фахівців:

- Вчителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів.
- Вчителі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвиткові дітей з урахуванням їхньої індивідуальності.
- Спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться дивитися на життєві ситуації очима дітей [29].

Переваги інклюзивної освіти

Мал. 1.2.



Хто отримує переваги від інклюзії?

Не лише діти з ООП*



Хто?



Які переваги?

Діти з ООП	можливість навчатись за місцем проживання, соціалізуватись і мати доступ до якісної освіти, адаптованої відповідно до їхніх потреб
Всі діти у школі	розуміння багатоманітності, толерантне ставлення до людей, які відрізняються від них, виховання милосердя
Діти в інклюзивному класі	вчитель та асистент вчителя працюють в одному класі, доступ до ресурсної кімнати/медіатеки
Батьки дітей з ООП	навчання дитини у школі за місцем проживання та можливість отримувати додаткові послуги, соціалізація і підготовка дитини до життя в суспільстві
Педагогі	професійний розвиток, оволодіння новими навичками викладання, налагодження співпраці між педагогами всередині закладу освіти, доплата за викладання в інклюзивному класі
Адміністрація закладів освіти	можливість отримати додаткові ресурси для створення безперешкодного доступу до будівлі, забезпечити заклад освіти необхідними матеріалами та обладнанням, створити робочі місця для асистентів учителя
Суспільство загалом	розвиток інклюзивного суспільства, можливість для дітей з ООП отримати освіту та професію, що забезпечить їхнє подальше самостійне життя

*ООП – особливі освітні потреби. Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Джерело: Департамент освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної державної адміністрації. [17].

Розвиток і функціонування окремої, спеціальної системи освіти, завжди вважалися проявом турботи про дітей з особливими потребами. Однак, таке бачення системи спеціальної освіти почало поступово змінюватися у більшості країн світу. Знання, досвід, обладнані приміщення досі мають велике значення, проте, сегрегація учнів наразі розглядається як неприйнятна і така, що порушує право дитини на освіту. Загальне бачення цього питання полягає в тому, що переважна більшість дітей з особливими освітніми потребами мають навчатися разом зі своїми однолітками у звичайних умовах. Одним із результатів такого підходу вважається створення єдиної освітньої системи, яка охоплюватиме учнів різних категорій. Як проміжний етап розвитку інклюзивної системи освіти можна вважати процес інтеграції. [30, с.10].

Кілька типів інтеграції:

– соціальна – діти з особливими потребами можуть брати участь у позакласній діяльності разом з іншими дітьми (харчування, ігри, екскурсії тощо) як у дошкільних, так і в загальноосвітніх навчальних закладах, однак, вони не навчаються разом;

– функціональна – діти з особливими потребами та їхні однолітки навчаються в одному класі (при частковій інтеграції діти з особливими потребами навчаються в окремому спецкласі або відділенні школи та відвідують лише окремі загальноосвітні заходи; при повній інтеграції такі діти проводять весь час у загальноосвітніх класах);

– зворотна – «здорові» діти відвідують спецшколу;

– спонтанна або неконтрольована – діти з особливими потребами відвідують загальноосвітні класи без отримання додаткової спеціальної підтримки (існують підстави вважати, що у багатьох країнах чимало таких дітей залишаються навчатися на повторний рік). [30, с.10].

Дітям з особливими потребами необхідно дати можливість розвивати свої навички, здобувати освіту, ставати членами суспільства. Ці завдання вирішує інклюзія – включення до соціальної діяльності. Оскільки соціалізація дітей відбувається у навчальних закладах, необхідно створювати спеціальні умови для дітей-інвалідів, щоб їхні соціальні навички розвивалися одночасно з їхніми здоровими однолітками.

Все більшу популярність набирає інклюзивна освіта – розвиток сфери освіти, яка відкриває всім рівний доступ до навчання. Вона має на меті створення адаптованих програм та навчальних методик, враховуючи особливі потреби дітей з відхиленнями розвитку (розумового, фізичного чи психоемоційного).

Система інклюзивної освіти має носити безперервний характер, тобто мають бути адаптовані усі навчальні заклади різного рівня. Таким чином, кожна людина стає частиною суспільства, може зробити свій внесок, та отримує спілкування та допомогу.

1.2. Розвиток творчих здібностей в умовах інклюзивного середовища, як соціальна проблема

Ефективною умовою реалізації інклюзивного освітнього процесу є організація предметно-розвивального середовища, що стимулює розвиток самостійності, ініціативи та активності дитини, що забезпечує різним дітям доступ до розвитку своїх можливостей, у тому числі мовного середовища, з допомогою дотримання єдиного мовного режиму.

Доцільним є створення такого освітнього середовища, яке забезпечує процеси гуманізації освіти, є природні можливості дитини, включає умови, які максимально сприяють саморозвитку кожної дитини [9, с. 290]. Особливим компонентом такого середовища є умови для творчого розвитку та самовираження дітей.

У дітей творчість проявляється у різних видах діяльності: грі, конструюванні, образотворчій, театралізованій, музичній діяльності. Творча діяльність сприяє розвитку духовної, моральної, емоційної, пізнавальної сторін особистості дітей. Створюючи твори творчості, дитина відбиває у яких свій світогляд, свої позитивні та негативні якості, по-новому їх осмислює та оцінює, відчуває цілу гаму позитивних емоцій, як від процесу діяльності, і від отриманого результату.

Відомий факт, що такі види предметно-практичної діяльності, як ліплення, конструювання, аплікація, цікава ручна праця можуть стати основою програм соціального та творчого розвитку дітей із обмеженими можливостями. Саме у предметно-практичній діяльності створюються умови для творчого розвитку таких дітей, освоєння навколишньої дійсності, накопичення соціального досвіду.

В нових умовах суспільного розвитку нашої держави висувають нові вимоги до особистості, що формується саме зараз і складатиме основу майбутньої української нації. Це має бути людина вільна, творча, працелюбна, здатна до самонавчання і самовдосконалення.

Вчасно помітити творчу дитину, розвинути її, створити умови для якомога повнішої реалізації її інтелектуального і творчого потенціалу завжди буває непросто.

Розвиток творчих здібностей в дітей із обмеженими можливостями не тільки можливий, а й необхідний.

У процесі творчості у дитини з особливими потребами посилюється відчуття власної особистісної цінності, виникає відчуття внутрішнього контролю та порядку, активно будуються індивідуальні соціальні контакти. Творча діяльність допомагає впоратися дітям з негативними переживаннями та внутрішніми труднощами, які здаються для дитини непереборними.

Дітям з обмеженими можливостями легше висловити свої почуття, переживання та емоції з допомогою зорових образів, ніж вербально [8].

Крім того, деякі діти з порушеннями розвитку (діти з тяжкими порушеннями мови, розладами аутистичного спектру) нездатні до активної мовної діяльності, і тоді єдиним засобом, що дозволяє висловити свої почуття та емоції, звернутися з проханням виявляються невербальні засоби [1; 2].

Щоб врахувати специфіку навчання та виховання дітей з різними відхиленнями у розвитку в процесі організації їх творчої діяльності, необхідно враховувати результати дослідження та корекційно-розвиваючі технології.

Творча діяльність індивідуальна, а її формування та розвиток у дітей є актуальною проблемою в теорії та практиці виховання та навчання дітей.

В сучасних умовах принципово змінюється зміст освітнього процесу, в якому можливо виявлення та розкриття потенціалу кожної дитини, розвиток її індивідуальності, створення оптимальних умов для збагачення життєвого досвіду та особистісного зростання.

У момент творчості людина найбільш повно і глибоко переживає себе, як особистість, усвідомлює свою індивідуальність. Творчі задатки у різних дітей є різні.

Вони залежать від властивостей нервової системи, її «пластичності», емоційної чутливості, темпераменту, та багато в чому визначаються спадковістю. Крім того, вплив на розвиток здібностей до творчості має середовище, що оточує дитину.

У процесі творчої діяльності у дитини з обмеженими можливостями здоров'я посилюється відчуття власної особистісної цінності, активно будуються індивідуальні соціальні контакти, виникає почуття внутрішнього контролю та порядку. Крім цього, творчість допомагає впоратися з внутрішніми труднощами, негативними переживаннями, які здаються непереборними для дитини. Свої почуття та емоції, а також знання та відношення дитині легше висловити за допомогою зорових образів, ніж вербально, слід зазначити, що деякі діти, що позбавлені можливості говорити або чути, тоді невербальний засіб виявляється єдиним інструментом, що розкриває і прояснює інтенсивні почуття і переконання [30, с.10].

Якщо дитина боязлива, не впевнена у своїх силах, для неї дуже корисна творчість, творча діяльність, дозволяє дитині вийти зі стану фрустрації. Діти з особливостями розвитку мають безліч обмежень у різних видах діяльності. Вони не самостійні і потребують постійного супроводу дорослого. Вони позбавлені широких контактів, можливості отримувати досвід від інших однолітків, які є у звичайної дитини. Їхня мотивація до різних видів діяльності та можливості набуття навичок сильно обмежені. Труднощі в освоєнні навколишнього світу призводять до виникнення емоційних проблем у таких дітей (страх, тривожність тощо). Часто світ їм здається страшним і небезпечним. Неможливість висловити свої переживання, наприклад, у грі, як це відбувається у звичайних дітей, призводить до зростання емоційної напруги, як наслідок, до виникнення поведінкових проблем. Це стає серйозною перешкодою у розвитку дитини [43].

Також потрібно відзначити, що пізнавальна активність дитини залежить від рівня активності, а у дітей з інвалідністю власну активність знижено. Багато дітей не мають можливості виявляти та реалізовувати свої

творчі здібності, це залежить в першу чергу від того, що немає включення дитини до активної діяльності, немає контакту з оточуючими [55].

Особливе значення у соціальній адаптації дітей з інвалідністю надається творчій діяльності за допомогою арт-педагогіки та музичної терапії, сутність якої полягає в здатності викликати у дитини позитивні емоції, в мобілізації її резервних сил, розвитку творчих здібностей, підвищенні самооцінки, формуванні практичних навичок гри на музичних інструментах, у заспокійливій дії на організм та комунікативної функції у взаємодії з іншими дітьми, розвитку комунікативних здібностей, соціальної адаптації дітей сприяє організація дозвільної діяльності [21].

Значна кількість дітей із вадами зором наразі навчається в загальних закладах освіти. Такі діти загалом здійснюють ті ж самі розумові операції, що й діти які бачать нормально. Водночас слід зазначити, що в разі розладів зору у дітей більш уповільнено, фрагментарно, іноді багатоступенево протікає процеси аналізу та сприйняття. Це переобтяжує розвиток образного мислення. У разі розладів зору не «вловлюється» багато світлових і просторових ознак подібності й відмінностей. Розумові операції порівняння нерідко здійснюються ними за обмеженою кількістю ознак, що іноді утруднює узагальнення. Найбільші труднощі таких школярів виникають під час оцінювання просторових зв'язків і відносин між предметами. Тому в процесі навчання варто звертати увагу на формування просторових уявлень мовлення й креативного мислення учнів [33].

Особливого значення при соціальній адаптації дітей з інвалідністю надається музичній діяльності, роль якої полягає у мобілізації резервних сил дитини, розвитку її творчих здібностей, у формуванні практичних навичок співу, руху, гри на музичних інструментах, навичок взаємодії з іншими дітьми, а також у заспокійливій дії на організм і, зрозуміло, у підвищенні самооцінки дитини.

Величезний потенціал для розвитку дитячої творчості полягає у образотворчій діяльності дітей.

Успішне освоєння творчої діяльності сприяє інтелектуальному розвитку дитини, допомагає в формування інших видів діяльності. Відомо, що процес зображення предметів та явищ навколишнього світу складний за своєю природою і пов'язаний з розвитком особи дитини, з формуванням її почуттів та свідомості.

У процесі засвоєння дітьми низки навичок відбувається вдосконалення тонкої моторики рук. Матеріал для занять підбирається з урахуванням теми, а також вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Думка, що образотворча діяльність доступна не всім, лише обдарованим дітям, втрачає обґрунтованість. Перелічені техніки привабливі своєрідною художньою виразністю, містять елементи новизни, що активізують індивідуальні здібності дітей [30, с.10].

Цільова установка соціалізації полягає в тому, щоб кожну зростаючу людину долучити до основ культури та соціалізації, зробити здатною адаптуватися у суспільстві, що вимагає розвитку відносин, поглядів, почуттів, готовності брати участь у соціальній діяльності. Повною мірою ця установка визначає стратегію розвитку інклюзивної освіти [30, с.10].

Творчі здібності розвиваються протягом усього життя. Молодший шкільний вік є одним із найбільш сприятливих періодів формування їх становлення, що з активним розвитком розумової сфери у цей період, проявами вміння спостерігати, порівнювати, критично оцінювати [33].

Розвиток творчості, за результатами досліджень вчених, забезпечується низкою факторів, серед яких виділяють біологічні передумови, особлива організація психологічної діяльності творчої особистості, соціум та мікросоціум [2].

Соціум та мікросоціум є найбільш сприятливими умовами прояву творчих здібностей. Економічні та соціальні статуси сімей (матеріальне благополуччя, культурні традиції та інше) не мають зв'язку з творчими здібностями. Але у розвитку творчих здібностей велике значення має зміна

місця проживання, творчий стиль життя батьків, інтерес до якоїсь справи [10].

Також найбільш сприятливими умовами для розвитку творчих здібностей для дитини є рекреаційний період.

Основним результатом діяльності освітньої установи, згідно з інклюзивним підходом, є не лише система знань, умінь і навичок, а набуття ключових компетенцій, які будуть потрібні учням як у процесі отримання загальної освіти, так і в майбутньому, при реалізації себе у професійній діяльності [30, с.10].

При розробці освітніх технологій, що дозволяють реалізовувати інклюзивний підхід у розвитку творчих здібностей, дослідники, які сформулювали теоретичні засади Р. Уайт, Дж. Равен [10], дотримуються наступної термінології: креативна компетентність як елемент системи компетенцій школяра розглядається як здатність, яка дозволила б особистості діяти результативно та творчо, мобілізуючи та актуалізуючи знання у ситуації невизначеності для вирішення творчих завдань. Креативна компетентність включає мотиви, цілі, ціннісні орієнтації, знання, уміння, навички.

Шкільний період з точки зору формування творчих та креативних компетенцій важко оцінити однозначно. Зазначено, що вже до одинадцяти років у дитини під впливом середовища закладається або творчий або рутинний стереотип мислення, що накладає на школу певні зобов'язання, принаймні заходи щодо збереження креативного потенціалу дитини [7, с. 67].

Особливо важливим є формування творчої ініціативи та розвиток креативного мислення стає для дітей, ментальні можливості яких обмежені. У дітей, які мають особливі освітні потреби, часто саме у творчій діяльності полягає резерв розвитку особистості.

Такі характерні особливості психічного стану дітей, які мають затримку психічного розвитку, як незрілість емоційної сфери, низький рівень комунікативних та довільних процесів, недорозвиток пізнавальної діяльності,

слабку сформованість сенсомоторних, мовленнєвих та емоційних передумов до продуктивної та розумової діяльності, що зумовлюють високу значимість візуальних, аудіальних та кінестетичних стимулів у діяльності, що забезпечують багатогранність сприйманого матеріалу, його конкретно-образний, наочний характер [34].

Розвивати творчі здібності необхідно для сучасної людини, оскільки суспільству потрібні творчо-мислячі люди. Людина зможе правильно оцінити зміни, що відбуваються в суспільного, культурного та наукового життя, якщо вона мислить творчо. Їй вдається мислити нестандартно, висувати неординарні ідеї, будувати проекти. Сучасне суспільство пред'являє дедалі складніші вимоги до кожного покоління [30, с.10].

Молодший шкільний вік - це період, коли особливо все поглинається швидко. Цей вік є самим сензитивним періодом психологічного розвитку дитини, інтенсивного розвитку всіх психічних функцій, коли закладаються основи творчих здібностей, формується структура мотивів та потреб, моральних норм, самооцінки. Для цього віку характерно: підвищена сприйнятливність, підпорядкування авторитету, вразливність, наївне ставлення багато до чого, з чим вони стикаються. Тому цей період у житті дитини – гарна можливість розвитку здібностей до творчості. І від того, наскільки була використана ця можливість багато в чому залежить творчий потенціал дорослої людини. Сьогодні не так багато людей з високим потенціалом і пояснюється це тим, що в дитинстві лише мало хто виявився в умовах, сприятливих у розвиток творчих здібностей. Розвиток здібностей у дітей відбувається в процесі виховання та навчання. Однією з основних умов розвитку творчих здібностей на заняттях в закладах освіти, створення атмосфери, що сприяє появі нових ідей [54].

Головне на шляху створення такої атмосфери – розвиток почуття психологічної захищеності в дітей. Критичні висловлювання на адресу дітей та створення у них відчуття того, що їхні пропозиції неприйнятні, призводять

до придушення їх творчі здібності. До думок, які висловлюють діти, слід відноситися з повагою.

Вчитель повинен заохочувати дітей у їхніх спробах братися за складні завдання, розвиваючи цим мотивацію та наполегливість. Також особливе значення у розвитку творчих здібностей дітей має соціальне середовище. Приміщення, де проходять заняття дітей, мають бути влаштовані так, щоб дітям було комфортно у ньому перебувати. Педагог має стати консультантом та помічником дітей, залишаючи за собою функцію контролю за тим, що відбувається, але в той же час, даючи можливість дітям будувати творчий процес самостійно [41].

Шлях становлення творчих здібностей – це шлях розвитку винахідницького та дослідницького таланту. Одним із основних принципів навчання є принцип від простого до складного. Цей принцип полягає у поступовому розвитку творчих здібностей.

Існують різні методи розвитку творчих здібностей: практичні, наочні, словесні. До практичних методів належать вправи, ігри, моделювання.

Тому очевидно, що розвиваючі освітні методики, що включають найбільш повний спектр стимулів, можна назвати оптимальними для роботи з дітьми, мають особливі освітні потреби [15].

Соціально-педагогічна робота з розвитку креативної компетенції учня може здійснюватися у ході творчої діяльності, та у рамках навчально-пізнавальної діяльності при освоєнні предметів, та інших складових основ освітнього процесу. Здатність мислити образами, поєднуючи аудіальне, візуальне та кінестетичне сприйняття, що розвивається при їх використанні одночасно з освоєнням цифр та літер, дозволяє дітям з особливими освітніми потребами успішно освоювати базові поняття, що формують фундамент для майбутнього розвитку і разом з цим надають можливості для прояву індивідуальності та розвитку потенціалу креативних здібностей [30, с.10].

Розробка питань розвитку уяви та творчої активності школярів із ООП має велике значення для освітньої системи, насамперед тому, що частина

школярів з ООП, у співвідношенні до нормотипних ровесників стає дедалі більшою.

Для дітей, які навчаються у системі інклюзивної освіти, необхідно розробляти гнучкий підхід, що забезпечує задоволення особливих освітніх потреб, які визначаються індивідуальними психічними проявами особистості дитини. При цьому основною цінністю стає не засвоєння теоретичних відомостей, а освоєння учнями умінь, які дозволять їм діяти в нестандартних ситуаціях [8].

Розвиток творчого мислення дозволяє розкривати потенційні можливості учнів, що допомагає забезпечувати їх затребуваність у професійній діяльності у майбутньому.

1.3. Місце та роль фахівців соціально-психологічної служби у процесі розвитку творчих здібностей в інклюзивному навчальному закладі

У результаті військової інтервенції російської федерації до України, постало гостре питання стану психологічного здоров'я здобувачів освіти та їхніх батьків, що впливатиме на освітній процес у новому навчальному році. Одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна психологічна допомога та емоційна підтримка учасників освітнього процесу. Першу психологічну допомогу та емоційну підтримку на різних рівнях у закладі освіти проводять усі педагогічні працівники (вчителі-предметники, класні керівники, медичн(а/ий) сестра/брат тощо). Також до цього процесу залучаються батьки учнів та засоби масової інформації. Важливо пам'ятати, що не можна надавати психологічну допомогу та емоційну підтримку окремо, оскільки це комплексна робота всіх педагогічних працівників, але підходи до цього процесу можуть бути різними. Вчителі мають враховувати емоційний стан здобувачів освіти, адже під час війни вони можуть стикатися із дітьми, які переїхали із регіонів, де відбуваються військові дії, або навіть

втрапили когось із близьких. Цей фактор впливає на поведінку дитини, її здатність до навчання та на психологічні реакції на навколишні збудники [37].

Відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) від 22.05.2018 № 509, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 31.07.2018 за № 885/32337, штати та структура обласних, районних (міських), навчально-методичних центрів/кабінетів/лабораторій психологічної служби формуються засновниками відповідно до посад та напрямів роботи:

керівник (директор), який організовує діяльність психологічних служб;
методисти, які беруть участь в організації діяльності психологічних служб закладів дошкільної освіти;

методисти, які беруть участь в організації діяльності психологічних служб закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти;

практичні психологи та соціальні педагоги, які здійснюють супровід закладів освіти в місті, районі, ОТГ [48].

Команда супроводу дітей з ООП створюється наказом керівника закладу освіти, в якому здобувають освіту діти з ООП та підпорядковується керівнику закладу освіти.

Команда супроводу дітей з ООП співпрацює з інклюзивно-ресурсним центром, що здійснює методичне забезпечення її діяльності в межах адміністративно-територіальної одиниці.

Керівниками закладів освіти забезпечується надання психологічної допомоги дітям та іншим учасникам освітнього процесу в кризових ситуаціях та дітям, що пережили психотравмуючі події, а також створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті.

Професійні дії психологічної служби в особі практичного психолога, соціального педагога, які запобігають виникненню та пом'якшують вирішення таких проблем, реалізуються в таких основних видах роботи:

- діагностика;
- профілактика;
- психологічна експертиза;
- психологічна прогностика;
- консультативно-методична допомога;
- психологічна та педагогічна корекція;
- соціальна реабілітація;
- психологічна просвіта [19].

Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота сприяє створенню сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті.

Корекція – сукупність педагогічних та лікувальних засобів, спрямованих на поліпшення та виправлення процесу розвитку особи. Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота вимагає певної кваліфікації та досвіду роботи. Висновок про ефективність впливу на людину є досить складним для будь-якої сфери діяльності, тим більше для психологічної чи психотерапевтичної практики. Нема жодного психотерапевтичного напрямку, який би не звертався до питань оцінки власної результативності [19].

У психологічній та соціально-педагогічній практиці терміни «психотерапія» та «психологічна корекція» часто вживаються як синоніми.

Мета психотерапії – створення умов для повноцінного становлення особистості; мета психологічної корекції – усунення недоліків у розвитку особистості. Завдання психологічної корекції можуть підпорядковуватись психотерапевтичній меті як більш загальній. Що ж до методів, то психологічна корекція, на відміну від психотерапії, не має своїх спеціальних методик, а користується залежно від потреб методами психотерапії, педагогіки, медицини. Психологічна корекція й психотерапія (поряд із психологічним консультуванням) є видами психологічної допомоги [19].

Корекція передбачає більш активний і цілеспрямований вплив на особистісний, поведінковий та інтелектуальний рівні функціонування людини й, як правило, потребують більшого часу для здійснення. Психологічна корекція являє собою тактовне втручання в процеси психічного й особистісного розвитку людини з метою виправлення відхилень у цих процесах і часто справляє вплив не лише на особистість, але й на її оточення, організацію життєдіяльності [19].

Психотерапія спрямована на глибинне проникнення в особистість і здійснення прогресивних зрушень у її взаємодії зі світом через зміну само- й світосприйняття. Під психологічною корекцією розуміють діяльність психолога щодо виправлення особливостей психічного розвитку, які не відповідають оптимальній моделі. Важливими ознаками психологічної корекції є дискретність і орієнтація на вікові норми. Дискретність означає вплив психолога на відносно незалежні конкретні складові внутрішнього світу людини. Вплив здійснюється на основі теоретичних уявлень про норми перебігу пізнавальних та емоційних процесів, про норми цілеутворення в тому чи тому віковому періоді. Орієнтація на вікові норми визначає контингент корекційного впливу та використання психодіагностичних методик [19].

Корекція характеризується як сукупність психолого-педагогічних впливів, спрямованих на виправлення чи на профілактику недоліків та відхилень розвитку дитини. Таким чином можна виділити дві взаємопов'язані форми корекційної роботи: симптоматичну, спрямовану на окремі відхилення в розвитку, та етіологічну, спрямовану на джерела та причини цих відхилень [19].

Слід відрізнити корекцію нормального і аномального розвитку. Перша здійснюється психологом, друга – патопсихологом, дефектологом, психіатром чи психоневрологом. Психолог здійснює корекцію нормального розвитку у випадках тимчасової затримки, соціально-педагогічної занедбаності та інших девіацій, викликаних соціальнопсихологічними та

педагогічними причинами. Соціальний педагог та психолог, який займається корекцією, працює за такою схемою: що є; що повинне бути; що треба зробити, щоб було так, як треба [19].

Виокремлюють три види аналізу цієї категорії: нейропсихологічний, загальнопсихологічний та віковий психологічний. На нейропсихологічному рівні аналізу психолог робить висновок відносно мозкової організації явища, яке досліджується [19]. Такий висновок йому допоможуть зробити знання про функціональну організацію головного мозку, про основні принципи локалізації психічних функцій та локальних вражень мозку [19].

Загальнопсихологічний аналіз включає зміст норми психічного розвитку й передбачає використання даних про основні закономірності й механізми функціонування психіки. Віковий рівень аналізу дозволяє конкретизувати отриману інформацію щодо віку та індивідуалізувати її відносно конкретної особистості. Коли визначені норми явища, яке аналізується, психолог може вирішувати питання корекції (наприклад, пам'яті) виходячи з норми розвитку чи з індивідуальних особливостей дитини. Вибір стратегії здійснення корекції визначається трьома основними принципами: принципом нормативності розвитку, принципом "зверху вниз" і принципом системного розвитку психічної діяльності [19].

Соціальний педагог:

- здійснює соціально-педагогічний патронаж вихованців і їх батьків (або законних представників);
- виявляє соціальні питання, які потребують негайного вирішення, за потреби – направляє до відповідних фахівців;
- вивчає соціальні умови розвитку дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП);
- планує і реалізовує завдання соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі, допомагає дітям і сім'ям, що знаходяться у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги;

– працює з дітьми з ООП індивідуально, залучає їх до роботи в гуртках, секціях та інших об'єднаннях;

– надає рекомендації учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формує позитивний мікроклімат в дитячому колективі;

– захищає права дітей з ООП, за відповідним дорученням представляє їхні інтереси в правоохоронних і судових органах та інших організаціях [46].

Визначальними принципами діяльності Команди супроводу є:

– повага до особистості та опора на позитивні якості дитини з особливими освітніми потребами;

– всебічне вивчення особистості дитини, організація ефективної допомоги і психолого-педагогічної підтримки, відстеження динаміки її розвитку з метою успішного навчання і подальшої соціальної адаптації;

– командний підхід – усі члени команди супроводу беруть участь у оцінці можливостей і потреб дитини та приймають колективне рішення про цілі, завдання, зміст навчання, застосування адаптацій, модифікацій навчального матеріалу та додаткових засобів підтримки;

– активна співпраця з батьками дитини з ООП, залучення їх до участі в супроводі дитини в освітньому процесі та розробці ІПР;

– конфіденційність та дотримання етичних принципів учасниками Команди супроводу.

Функції учасників Команди супроводу

Мал. 1. 3.

Учасники	Функції
Адміністрація закладу освіти (Директор, заступник директора з навчально-виховної роботи, заступник директора з навчально-виробничої роботи, вихователь,	організація роботи Команди супроводу; формування складу Команди супроводу; призначення відповідальної особи по координації розробки ІПР; контроль виконання висновку ІРЦ; залучення фахівців ІРЦ для надання психолого-педагогічних послуг дітям з ООП; забезпечення розгляду ІПР педагогічною радою, а також затвердження наказом керівника;

методист)	<p>оцінка діяльності педагогічних працівників, залучених до реалізації ІПР;</p> <p>залучення батьків (законних представників) до розробки ІПР;</p> <p>моніторинг виконання ІПР;</p> <p>контроль за виконанням завдань Команди супроводу.</p>
Соціальний педагог	<p>виявлення соціальних питань, які потребують негайного вирішення, при потребі, направлення до відповідних фахівців з метою надання допомоги;</p> <p>вивчення соціальних умов розвитку дітей з ООП;</p> <p>планування і реалізація завдань соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі, надання допомоги дітям і сім'ям, що знаходяться у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги;</p> <p>проведення індивідуальної роботи з дітьми з ООП, залучення їх до роботи в гуртках, секціях та інших об'єднаннях;</p> <p>надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі;</p> <p>захист прав дітей з ООП, за відповідним дорученням представлення їхніх інтересів у правоохоронних і судових органах та інших організаціях;</p>
Практичний психолог	<p>психологічний супровід дитини з ООП;</p> <p>надання рекомендацій, консультацій та методичної допомоги педагогічним працівникам закладу освіти у роботі з дитиною з ООП;</p> <p>проведення консультацій з батьками дитини з ООП;</p> <p>сприяння формуванню психологічної готовності в учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі з дитиною з ООП;</p> <p>підготовка звіту про результати надання психологічних послуг дитині із зазначення динаміки її розвитку.</p> <p>соціально-педагогічний патронаж здобувачів освіти і їх батьків (законних представників).</p>

<p>Майстер виробничого навчання, класний керівник, вихователь</p>	<p>забезпечення освітнього (виховного) процесу дитини з ООП;</p> <p>виконання ролі координатора в процесі розробки ІПР та у визначенні кінцевих цілей навчання;</p> <p>інформування учасників Команди супроводу про особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини, її сильні сторони та потреби, про результати виконання дитиною навчальної програми;</p> <p>надання рекомендацій педагогічним працівникам щодо технологій, що показали ефективність в освітньому процесі;</p> <p>контроль за наданням психолого-педагогічних послуг дитині з ООП згідно з ІПР;</p> <p>підготовка індивідуального навчального плану та/(або)індивідуальної навчальної програми;</p> <p>визначення спільно з іншими педагогічними працівниками рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР, на початку кожного семестру;</p> <p>створення належної моральної атмосфери взаємин у групі (вчитель/вихователь-дитина, дитина-дитина і т.д.);</p> <p>консультування батьків (законних представників) про стан засвоєння освітньої програми дитиною з ООП.</p>
<p>Вчителі предметів</p>	<p>забезпечення освітнього (виховного) процесу дитини з ООП;</p> <p>інформування учасників Команди супроводу про результати досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР за відповідним предметом навчання;</p> <p>розробка індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми, адаптація навчального матеріалу відповідно до потенційних можливостей дитини з ООП;</p> <p>створення належної моральної атмосфери взаємин у групі (вчитель/вихователь-дитина, дитина-дитина і т.д.);</p> <p>консультування батьків (законних представників) про стан засвоєння освітньої програми дитиною з ООП.</p>
<p>Асистент вчителя/вихователя</p>	<p>допомога в організації освітнього (виховного) процесу дитини з ООП,</p>

	<p>участь у розробці ІІР;</p> <p>участь у підготовці індивідуального навчального плану та/(або) індивідуальної навчальної програми;</p> <p>адаптація навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами;</p> <p>спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;</p> <p>здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП;</p> <p>оцінка спільно з вчителем/вихователем рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІІР;</p> <p>підготовка інформації для учасників засідання ІІК за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб;</p> <p>консультативна допомога батькам (законним представникам), педагогічним працівникам;</p>
Медична сестра	<p>інформування учасників Команди супроводу про стан здоров'я дитини та її психофізичні особливості;</p> <p>за необхідністю збір додаткової інформації від батьків, осіб, які їх замінюють, закладу охорони здоров'я стосовно стану здоров'я дитини.</p>
Вчителі–дефектологи (вчитель-логопед, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог), вчитель лікувальної фізкультури, фахівці ІІЦ	<p>надання корекційно-розвиткових послуг дитині з ООП, згідно з ІІР;</p> <p>оцінка розвитку дитини згідно кваліфікації з метою вивчення її потенційних можливостей та потреб;</p> <p>надання рекомендацій педагогічним працівникам щодо технології для досягнення кінцевих цілей навчання, визначених в ІІР;</p> <p>підготовка звіту про результати надання корекційно-розвиткових послуг дитині з зазначенням динаміки її розвитку, згідно з ІІР.</p>

Джерело: ДПТНЗ «Яготинський ЦПТО» [22].

Відповідно до «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. ВИПУСК 80. Соціальні послуги» соціальний педагог вивчає, узагальнює та впроваджує в роботу нові методи навчання та виховання; веде документацію щодо дітей, які потребують соціальної реабілітації: особові справи, листування з органами виконавчої влади, суб'єктами профілактично-виховної та лікувальної реабілітації, батьками (та особами, які їх заміняють) [21].

Соціальний педагог складає плани виховної та реабілітаційної роботи; здійснює посередництво між навчальними закладами, соціальними установами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю, органами опіки та піклування, організовує їх взаємодію; об'єднує зусилля з метою створення в соціальному середовищі умов для всебічного розвитку дітей та підлітків; проводить соціальну роботу щодо організації спілкування дітей, молоді, дорослих у громаді за місцем їхнього проживання [21].

Соціальний педагог сприяє участі дітей та молоді у науковій, технічній, спортивній, художній творчості, суспільно корисній діяльності; впливає на подолання міжособистісних, внутрішньосімейних конфліктів; надає необхідну консультативну психолого-педагогічну допомогу дитячим, молодіжним, громадським об'єднанням, групам соціального ризику, дітям і підліткам, які потребують допомоги; стверджує настановами та особистим прикладом повагу до принципів загальнолюдської моралі: справедливості, гуманізму, доброти, працелюбства інших добродійностей [21].

Соціальний педагог виховує повагу до батьків, жінки, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, дбайливого ставлення до навколишнього середовища; готує дітей та підлітків до життя в суспільстві на принципах взаєморозуміння, миру, злагоди, поваги; дотримується педагогічної етики, підвищує свій фаховий рівень, педагогічну майстерність та кваліфікацію [21].

Оцінка ефективності надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання здійснюється під час проведення зовнішнього та внутрішнього оцінювання якості зазначеної соціальної послуги. Надавач соціальної послуги здійснює опитування отримувачів соціальної послуги та їхніх батьків або законних представників з метою отримання відгуків стосовно організації та надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання [18].

Результати опитувань обговорюються під час проведення аналізу діяльності надавача соціальної послуги та безпосередньо асистента дитини і враховуються в подальшій роботі з метою підвищення ефективності та якості надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання [18].

Таким чином, дітям з особливостями розвитку сьогодні зовсім не обов'язково навчатися у спеціальних установах, навпаки, здобути якіснішу освіту та краще адаптуватися до життя вони зможуть у звичайній школі та дитячому садку. Здоровим же дітям це дозволить розвинути толерантність та відповідальність. Свою ефективність щодо включення «особливих» дітей до соціуму довела робота експериментального майданчика.

1.4. Соціальний супровід інклюзії в умовах навчального закладу

Відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання» (від 23.12.2021 № 718) соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання, яка передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення повної та ефективної участі отримувача соціальної послуги в освітньому процесі шляхом надання підтримки та допомоги в пересуванні, самообслуговуванні, комунікації, харчуванні, орієнтації у просторі, а також на забезпечення безпеки в приміщенні, на території закладу дошкільної освіти, закладу освіти, який забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти, на іншій території під час

екскурсій, навчальних поїздок, інших заходів, передбачених освітнім процесом [18].

Процес включення дитини з інвалідністю до загальноосвітнього середовища ставить перед педагогами, фахівцям, адміністрацією освітньою організацією питання: яким чином організувати навчання дитини з інвалідністю задля забезпечення її всебічного розвитку. Тому у закладах освіти необхідна система супроводу школярів в умовах інклюзивної освіти.

Здійснення інклюзивної освіти потребує організації належного соціального супроводу усіх учасників навчального процесу: дітей та фахівців різних напрямків, батьків, адміністрації школи. Система соціального супроводу дітей із особливими потребами має бути спрямована на створення належних умов, які забезпечуватимуть підвищення соціальної активності дітей, розвиток інтелектуальних процесів, формування ціннісних установок, що відповідають психічним і фізичним можливостям дитини із особливими потребами. Такий соціальний супровід повинен являти собою комплексну систему динамічної корекційної і розвивальної допомоги відповідно з віковими та індивідуальними потребами учнів із особливими потребами [72].

Соціально-психолого педагогічний супровід дитини в закладі освіти складається з наступних блоків:

1. Розробка адаптованої освітньої програми та різновидів таких програм є тим інструментом, який дає дитині можливість отримання доступної якісної освіти з урахуванням її індивідуальні особливості.

На шкільній шкільних засіданнях команди психолого-педагогічного та соціального супроводу обговорюються компоненти індивідуального освітнього маршруту, цілі, завдання, терміни виконання. Потім вчитель-предметник розробляє програму з урахуванням особливостей дитини, педагог-психолог та вчитель-логопед розробляють корекційно-розвивальний напрямок [72].

2. Адаптація технологій та методик викладання. Керівник команди психолого-педагогічного та соціального супроводу проводить тематичні

засідання з вивчення нових технологій та методик роботи з дітьми із інвалідністю [72].

3. Адаптація змісту навчального матеріалу. На шкільних засіданнях команди психолого-педагогічного та соціального супроводу здійснюється коригування змісту навчального матеріалу. Вчитель-предметник підбирає форми, засоби, методи освітнього процесу, електронні засоби, посібники зі свого предмета, спрямовані на виявлення та використання суб'єктивного досвіду учня, розкриття індивідуальних особливостей, вибудовування індивідуальної траєкторії розвитку через реалізацію адаптованої освітньої програми. Фахівці психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу складають рекомендації для учасників навчального процесу [72].

4. Моніторинг розвитку учня. Щопівроку на шкільній нараді обговорюється динаміка розвитку та навчання кожного учня з інвалідністю, коригуються форми та методи роботи з ним. Кожен педагог та фахівець представляє проміжні результати роботи учня на засіданні консилиуму служби психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу. Ці ж результати заносяться в «Карту супроводу учня з особливими потребами», в якій відображаються всі особливості, успіхи та досягнення учнів [72].

Структура карти:

- Загальні відомості про дитину.
- Висновок команди психолого-педагогічного та соціального супроводу.
- Загальні відомості про сім'ю.
- Особливості анамнезу.
- Фізичний розвиток.
- Особливості індивідуально-особистісного розвитку дитини.
- Розвиток діяльності.
- Мовленнєвий розвиток.
- Стан психічних функцій.

- Результати освоєння освітньої програми.
- Готовність до шкільного навчання.
- Психолого-медико-педагогічне супроводження [72].

5. Оцінна діяльність. В силу своїх особливостей діти з інвалідністю, що не завжди можуть оцінюватися як діти без інвалідності. На цей випадок у закладі освіти розроблено та затверджено положення про оцінювання навчальних результатів учнів з інвалідністю. Фахівці та педагоги вносять пропозиції при розробці положення, коригуванні оціночних індикаторів для учнів з інвалідністю з урахуванням їх індивідуальних можливостей [72].

6. Розклад занять, формування навчального плану. У кожної дитини, що навчається інклюзивно, є індивідуальний навчальний план, розклад занять, що містять додаткові корекційні та позаурочні заняття. Ці заняття допомагають їй успішно навчатися на рівні з іншими дітьми [72].

7. Організація роботи шкільного консиліуму. Психолого-педагогічний та соціальний консиліум є тим органом, який супроводжує, координує та контролює всю роботу з навчання та супроводу дитини з інвалідністю [72].

8. Проведення корекційно-розвивальних занять. Педагог-психолог та вчитель-логопед проводять індивідуальні та групові корекційні заняття з учнями з інвалідністю відповідно до плану та навчального графіка. Програми фахівців складаються відповідно до результатів індивідуальної діагностики та спрямовані на корекцію як окремих, і загальних дефіцитів у розвитку дитини [72].

Крім того, мають бути передбачені групові заняття, спрямовані на формування сприятливого середовища у класі.

9. Організація індивідуальних занять, організація позаурочної діяльності. Вчителі-предметники також відповідно до навчального плану та графіку проводять індивідуальні заняття з предметів та заняття позаурочної діяльності, де дитині надається допомога в освоєнні загальноосвітньої програми з тих тем, які він ще не вивчив або в яких зазнає труднощів [72].

10. Соціалізація учнів. Основне завдання виховної роботи та позаурочної діяльності – підтримання контактів дитини, надання допомоги у соціалізації. Для цього проводиться робота щодо включення дітей з інвалідністю до робочих груп на уроках, практичних заняттях, а також у позаурочну діяльність з урахуванням їх можливостей і інтересів нарівні з дітьми, що нормально розвиваються [72].

11. Робота з батьками. Вся робота школи проводиться у тісній співпраці з батьками та законними представниками. Батьки не лише знайомляться з результатами виконаної роботи, а й беруть участь у формуванні навчального плану, обговорення стратегій розвитку своєї дитини. Завдяки цьому вирішується проблема низької компетентності батьків [72].

12. Профорієнтація. Важливим моментом у процесі супроводу дитини із особливими можливостями здоров'я є профорієнтація. Вона проводиться з врахуванням індивідуальних особливостей здоров'я, можливостей дитини та реальної ситуацією з професійною освітою у місті. Не секрет, що система професійного навчання дітей з інвалідністю закріплено законодавчо, але ще не відпрацьовано практично. Тому доводиться індивідуально домовлятися з представниками професійної освіти, щоб діти були влаштовані до коледжу та повною мірою соціалізувалися у суспільстві [72].

Процес соціального супроводу дітей з інвалідністю передбачає передавання соціального досвіду з урахуванням особливостей і потреб різних категорій дітей за активної їх участі й забезпечення адекватних умов їхнього навчання і виховання, у результаті чого діти беруть активну участь в основних сферах життя і діяльності суспільства, готуються до повноцінного дорослого життя, самореалізації, розкриття себе як особистості. Завданнями соціального супроводу дітей із особливими потребами є недопущення появи у дитини патологічних рис розвитку особистості під впливом особливих умов навчання; допомога дітям з особливими потребами в опануванні системою відносин зі світом і собою; недопущення затримки не тільки в

набутті дітьми знань, а й у розвитку особистісних якостей, запобігання інфантилізму; корекційно-розвивальна робота з наявними дефектами дитини; оптимізація спілкування дитини з однолітками, батьками, педагогами [72].

Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання - комплекс заходів, спрямованих на забезпечення повної та ефективної участі отримувача соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання у освітньому процесі шляхом надання підтримки та допомоги в пересуванні, самообслуговуванні, комунікації, харчуванні, орієнтації у просторі, а також у забезпеченні безпеки в приміщенні, на території закладу освіти, або на іншій території під час екскурсій, навчальних поїздок, інших заходів, передбачених освітнім процесом [18].

Підставою для отримання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання є рішення місцевого органу влади, прийняте на підставі звернення (клопотання) керівника закладу освіти, підтверджене згодою (заявою) одного з батьків отримувача соціальної послуги або його законного представника та копія висновку Інклюзивно-ресурсного центру [18].

Рішення про надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання чи відмову у її наданні за рахунок бюджетних коштів приймається відповідно до порядку організації надання соціальних послуг, затвердженого Кабінетом Міністрів України [18].

Відмова у наданні соціальної послуги повинна супроводжуватися письмовим повідомленням із зазначенням причин відмови [18].

Підставою для припинення надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання є:

письмова відмова отримувача соціальної послуги та/або його законного представника від отримання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання;

відрахування або переведення отримувача соціальної послуги до іншого закладу освіти / закладу інституційного догляду та виховання;

рішення команди психолого-педагогічного супроводу закладу освіти;
 зміна місця проживання отримувача соціальної послуги;
 наявність медичних протипоказань для надання соціальної послуги
 [18].

Після усунення протипоказань надання послуги відновлюється;
 закінчення строку дії договору про надання соціальної послуги
 супроводу під час інклюзивного навчання або його дострокове припинення;
 смерть отримувача соціальної послуги [18].

Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання надається асистентом дитини, після оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, складання індивідуального плану та укладення договору про надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання [18].

Визначення індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги здійснюється інклюзивно-ресурсним центром / командою психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами із залученням отримувача соціальної послуги та його батьків або законних представників.

1.5. Створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті

Створення системи інклюзивної освіти може відбуватися за умов урахування того, що:

- Звичайні школи з такою інклюзивною орієнтацією є найбільш ефективним засобом боротьби з дискримінаційними ставленнями; такі школи є підґрунтям створення доброзичливого середовища, побудови інклюзивного суспільства та забезпечення освіти для всіх.

- Усі діти і молодь світу з їхніми індивідуальними сильними і слабкими сторонами, їхніми надіями і сподіваннями мають право на освіту... На

шкільну систему певної країни покладається завдання пристосовуватися до того, щоб задовольняти потреби всіх дітей.

- Звичайні школи стануть більш інклюзивними – іншими словами, вони зможуть навчати всіх дітей у своїх громадах [67].

Актуальність розробки проблеми інклюзивного виховного простору не викликає сумнівів. Зниження виховного потенціалу освітніх організацій, призводить до необхідності розв'язання задачі повсюдного створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті.

Створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті передбачає перебування у освітньому просторі як учнів із особливими освітніми потребами (ООП), і з нормальним розвитком. Взаємодія цих категорій у рамках здобуття освіти пов'язано зі значними труднощами та вимагає багатогранного вивчення.

Вирішення творчих завдань завжди пов'язане з необхідністю прищеплення моральних принципів, якими можна керуватися протягом свого життя.

Ключові принципи і положення Саламанкської декларації дають змогу обґрунтувати доцільність переходу до інклюзивних шкіл з кількох точок зору, зокрема:

- з погляду цілей освіти. Потреба в інклюзивних школах пов'язана з необхідністю спільного навчання всіх дітей. Школи мають розробляти методи викладання, які враховують індивідуальні відмінності всіх дітей;

- з соціального погляду. Інклюзивні школи можуть змінити ставлення до відмінностей шляхом спільного навчання всіх дітей і сформувати основу для справедливого й недискримінаційного суспільства;

- з економічного погляду. Створення й утримання в належному стані шкіл, де всі діти навчаються разом, є менш коштовною справою, аніж формування складної системи різних типів шкіл, які спеціалізуються на навчанні різних груп дітей [67].

Важливий аспект, у створенні сприятливої психоемоційної атмосфери в освітньому закладі: формування співчуття, соціальної справедливості, співробітництва, єдності та позитивного відношення, рівності. Зазначимо, що учні та педагоги отримують користь від доброзичливої та сприятливої атмосфери, у якій цінуються міжособистісні стосунки та відчуття спільної роботи заради загального блага [2].

Створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті передбачає викристання технологій реалізації інклюзивної освіти в умовах сучасної школи, спрямованих на розвиток соціальної компетенції дітей, зокрема:

- навчання соціальних навичок;

- організація групових видів активності;

- формування соціальних навичок через наслідування;

- технологій оцінки результатів навчальної діяльності:

- критерії оцінки результатів навчальної діяльності, оцінювання роботи на уроці разом із усіма дітьми;

- технологій взаємодії вчителя та фахівців психолого-педагогічного супроводу, інтерактивних, особистісно-орієнтованих, здоров'язберігаючих технологій в інклюзивній освіті осіб з обмеженими можливостями.

Сприяли освоєнню педагогами спеціальних технологій та методів, що дозволяють проводити корекційно-розвивальну роботу, та формуванню інклюзивної компетентності – підвищення кваліфікації. В умовах підвищення кваліфікації з проблем організації інклюзивної освіти педагогами здійснюється проектування індивідуальних освітніх програм для учнів з інвалідністю, до складу яких входять: пояснювальна записка (коротка психолого-педагогічна характеристика дитини з переліком сформованих умінь та навичок та тих, які не сформовані належним чином, структура індивідуальної освітньої програми, її цілі та завдання); індивідуальний навчальний план; зміст програми; моніторинг досягнень учня (результати реалізації програми на рівні динаміки показників психічного та

психологічного розвитку учня та рівні сформованості ключових компетенцій); висновок та рекомендації (обґрунтування внесення коректив за результатами проміжної діагностики та висновок про реалізацію індивідуальної програми в цілому при обговоренні цього питання в рамках підсумкового психолого-медико-педагогічного консилиуму наприкінці навчального року); моделювання завдань з формування розумових операцій у дітей з інвалідністю, з врахуванням профілю захворювань та критеріїв відбору змісту навчального та розвиваючого матеріалу для розвитку мислення; моделювання завдань та ігрових ситуацій, спрямованих на формування комунікативних умінь дітей та учнів; презентація результатів професійної діяльності на семінарах та конференціях різного рівня, що передбачає підвищення якості життя особливої дитини та її сім'ї, не погіршуючи, водночас, якість життя інших учасників освітнього процесу та створення необхідних умов.

При такому підході будь-які форми, методи, технології освіти є не самоціллю, а розглядаються в контексті одного з основних завдань освіти – забезпечення максимально сприятливих умов саморозвитку та адаптації, реалізації потенціалу особистості будь-якої дитини незалежно від її стартових можливостей. Це продиктовано суттю головного права дитини – права на повноцінно прожите дитинство, в якому поєднуються емоційний комфорт дитини та її повноцінний психічний розвиток.

У більшості наукових праць створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті розглядається з позицій спеціально організованого педагогом середовища [2, 3, 5, 13]. Це середовище організовує учнів, допомагає їм у здійсненні ефективнішого взаємодії друг з одним і соціалізації різних рівнях.

Створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті розглядається також як результат спеціально організованої діяльності педагога, що створює комфортніші

умови у розвиток особистості всіх дітей. Автор зазначає творчу та інтегруючу роль даного простору.

Питанням розвитку інклюзивного виховного простору в сучасних освітніх організаціях різних рівнів приділяється досить мале значення. З іншого боку, виховний потенціал правильно організованого інклюзивного простору досить великий. Організація виховної діяльності у просторі освіти є складовою формування професійної компетентності студентів педагогічних напрямів та спеціальностей та найбільш ефективним засобом їх залучення до виховної роботи безпосередньо в самому ЗВО [5, с. 58].

Під концептуальною основою створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті розглядається зміна традиційних підходів до соціальної адаптації, організації інклюзивного виховного простору та ефективної, підготовки до роботи з учнями з інвалідністю в умовах освітніх організацій різного рівня. В цілому, освітнє середовище має бути адаптоване до особливих освітніх потреб, а виховна складова має бути більш розгалуженою та всеосяжною.

Педагоги повинні мати відповідний рівень готовності до здійснення виховної діяльності з різними категоріями, та бути компетентними у питаннях взаємодії з учнями з інвалідністю.

Виховне середовище має бути адаптоване до розвитку всіх, хто навчається з урахуванням їх особливих потреб. Розвиток виховного середовища здійснюється через виконання окремих компонентів підготовки, врахування особливостей кожного члена інклюзивної групи та всієї групи загалом, моніторинг розвитку виховного простору, тьюторський супровід, участь у волонтерському русі.

Сутність цілісності інклюзивного виховного простору полягає в підпорядкованості та злагодженому функціонуванні всіх його частин та функцій. Розглядаючи питання організації інклюзивного виховного середовища, слід зупинитися на його специфіці.

Це середовище має бути безбар'єрним як у технічному оснащенні, і у питаннях взаємодії її суб'єктів.

Інклюзія в освітній організації зазвичай регламентується низкою документів різного рівня. Здійснювати виховання в умовах інклюзивної установи мають бути підготовлені спеціалісти. Організація інклюзивного виховного середовища має йти паралельно з організацією навчання з урахуванням інклюзії.

Виховний потенціал інклюзивної освіти досить великий. Інклюзивне виховне середовище закладу освіти впливає на педагогів, студентів із особливими освітніми потребами, та інших студентів.

Інклюзивний виховний простір закладу освіти, покликаний ефективно адаптувати не лише дитину з інвалідністю, а також усіх членів інклюзивної групи, що може включати різноманітні компоненти: групи за інтересами, спортивні секції різної спрямованості, студентські організації, наукові групи та ін.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНО-ПОШУКОВОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ

2.1. Діагностика творчого потенціалу особистості з ООП в умовах інклюзивної освіти

Діти з особливими освітніми потребами є особливою групою, у роботі з якими творча діяльність використовується не тільки як засіб їхнього художнього розвитку, а й здійснює лікувальний вплив, є засобом профілактики та корекції. Діти з особливими освітніми потребами так само, як і здорові діти, мають таланти, здібності, обдарованість, тільки для розвитку здібностей дітей з обмеженими можливостями потрібна спеціальна допомога та підтримка. У процесі творчої діяльності в дитини з особливими освітніми потребами підвищується самооцінка, створюються умови для корекції негативних переживань.

На жаль, у шкільній педагогіці недооцінюється потенціал розвитку творчих здібностей для соціалізації дитини з особливими освітніми потребами; переважно акцент робиться на інтелектуальний розвиток дитини. Для розвитку творчих здібностей дітей з особливими освітніми потребами, крім стандартних методів, можна використовувати нетрадиційні техніки.

Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами великою мірою залежить від характеру взаємодії з однолітками, для успішної соціалізації необхідно створювати умови, у яких діти з особливими освітніми потребами зможуть відчувати себе у «ситуації успіху». Цього можна досягти шляхом занурення в різні види творчої діяльності, що передбачають спільну творчість зі здоровими дітьми.

Аналізуючи проблемні галузі у дослідженні соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, ми наголосили на формуванні в них творчих здібностей, припускаючи, що креативність може виступати як компенсаторний механізм.

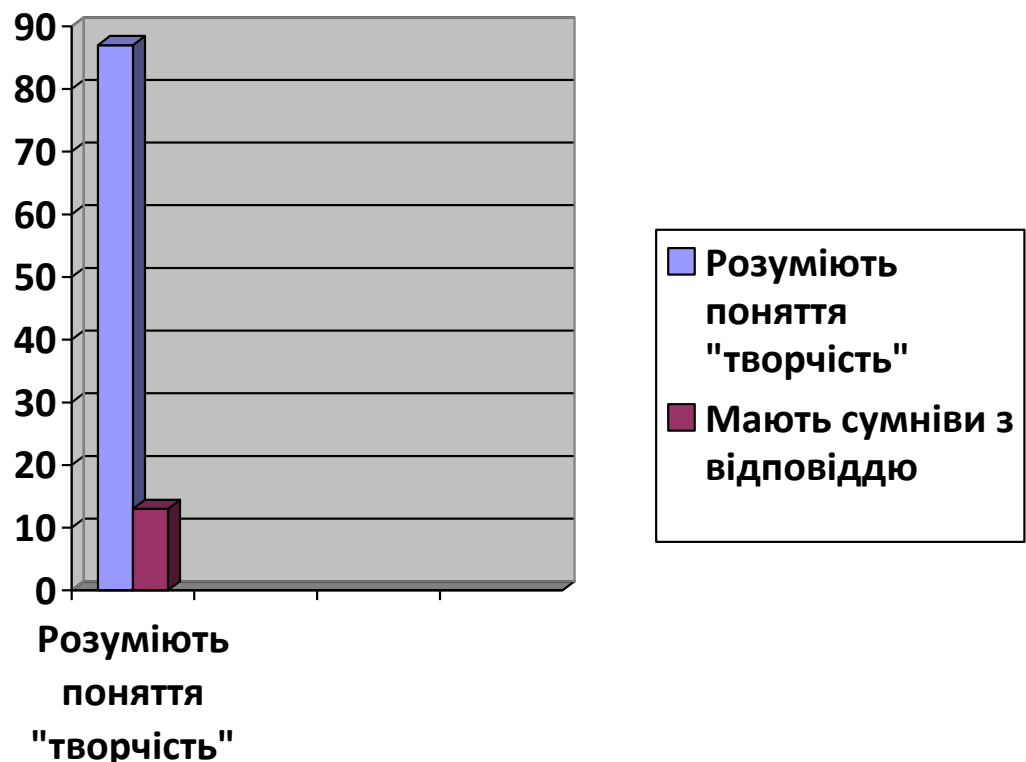
В умовах інклюзивного простору діти з особливими освітніми потребами частіше схильні до неординарного творчого вирішення проблеми та креативного підходу. Найімовірніше, це зумовлює неординарний нестандартний підхід до вирішення тривіальних завдань дітей, що не мають особливих освітніх потреб.

Спочатку дітям пропонувалося усно відповісти на запитання анкети «Що така творчість?» (Додаток А).

В анкетуванні для дітей «Що така дитяча творчість» взяли участь 7 дітей з особливими освітніми потребами, та 23 дітей нормотиповим рівнем розвитку.

Можна зазначити, що 87,5% дітей відповіли, що знають, що таке творчість; 12,1% дітей не подобається займатися творчістю.

Малюнок 2.1



На запитання «Який вид творчості тобі більше до вподоби?» отримали такі відповіді:

малювання (29,2%); ліплення (58,5%); аплікація (7,3%); 2 дитини утрималися від відповіді. По відсотковому співвідношенню видно, що діти найбільше люблять ліпити.

Малюнок 2.2



Також встановлено, що 85,3% дітей не відвідували музеї та виставки та лише 9,7% дітей хоча б раз були в музеї.

Як експериментальні методики були обрані методика «Де чие місце?» та методика «Три слова» для оцінки відтворювальної та творчої уяви, тест «Намалюй щось».

Діагностика проводилась з дітьми з ООП різних категорій. Результати оцінювалися в балах та за рівнями: «Де чие місце?» – Від 1-3 балів; «Три слова» – 1-5 балів; «Намалюй що-небудь» – 1-10 балів.

Проаналізуємо результати виконання завдань.

Результати методики «Де чие місце?».

Дитина 1 (6 років) – з легкістю приступила до завдання, з інтересом розставляла предмети не на свої місця та фантазувала, розповідала, чому ця

річ опинилася в такому на непередбачуваному місці, наприклад, «Груша впала з дерева і покотилася в будку. Качечка стоїть на березі і чекає своєї черги, щоб поплавати у ставку. Пташка гуляє по землі, а кішка ще кошеня і любить спати в візку». Ці відповіді характеризують третій рівень розвитку уяви.

Дитина 2 (7 років) – із задоволенням взялася за гру, розповідала цікаві історії про речі, які виявились не на своїх місцях. «Птах літає на дереві. Риба заплила у будиночок. Грушу можна їсти, але вона впала у ставок. Собачка стрибнула на паркан. Кішку забрали з собою ворони. Качка залізла в оселю собаки». Ця розповідь відповідає 3-му рівню розвитку уяви.

Дитина 3 (6 років) – не відразу зрозуміла завдання і розставила зниклі предмети на свої місця, після повторення питання замислившись, вирішила спробувати знову, відійшовши від звичного, але не щодо всіх предметів. «М'ячик біля паркану, він під нього закотився. Квітка в горщику стоїть на траві, щоб не зіпсуватися. Груша миється в озері. Мама поставила коляску біля двору і пішла до хати за молоком. Кішка їсть у будці у собаки. Собачка гуляє». Озвучені відповіді підтверджують перший рівень розвитку уяви.

Дитина 4 (7 років, логопедична група) – з великим азартом взялася за розстановку картинок та розповідь про їх цікаві місця. «Собака лежить та відпочиває на траві. Рибку віднесли до собачої будки, щоб нагодувати. Пташка на паркан присіла. Качка залізла на паркан відпочити. Качка залізла на дерево, щоб теж відпочити. Кішка на вікні сиділа та облизувалася. Квітка впала в ставок. Його туди впустила кішка. Грушу забрали птахи». Ці відповіді показують третій рівень розвитку уяви.

Дитина 5 (8 років) – без особливих проблем розставила картинки не на свої місця, проте, важко відповісти, чому вони там опинилися, пропозиції конкретні, не пов'язані між собою. «Птах у візку. Собака біля ставка. Качка сидить біля коляски. Кошеня залізло на дерево. Квітка росте на паркані». Ці відповіді характерні для другого рівня розвитку уяви.

Дитина 6 (8 років) – розставляла картинки, замислюючись. «Качка біля ставка. Птах на дерево сів. Дитина зайшла до будинку і дивиться з вікна. М'ячик прискакав на землю. Риба у будці сидить. Квітка у ставку сама себе поливає. Кішка залізла в візок посидіти. Собака на паркані сидить відпочиває». Рівень розвитку уяви – другий.

Дитина 7 (9 років) – одразу взялася за розстановку та коментарі своїх дій. «М'яч на дереві. Кішка любить візок. Квітка у ставку п'є водичку. Рибки в будинку. Дитина літає з птахами. Собака на паркані. Птах у будці хоче жити. Гусак біля ставка їсть траву». Його відповіді відповідають 2-му рівню розвитку уяви.

Таким чином, за результатами гри-методики "Де чие місце?" з 7 піддослідних 3 дитини віднесено до 3 рівня розвитку уяви, що підтверджується тим, що діти легко розставили кружечки з намальованими предметами не на свої місця і змогли розповісти свої рішення.

Ще 3 дитини продемонстрували другий рівень розвитку уяви – вони вагалися в постановці та оповіданні «чужих» місць. Один випробуваний не зміг поставити картинки відповідно до завдань і не зміг відповісти на запитання «Чому предмети там виявилися», що притаманно 1-му рівню розвитку уяви.

Можна припустити, що діти потребують організації додаткового творчого гуртка для творчості та розвитку уяви.

За результатами методики «Три слова» вийшли такі результати.

Дитина 1 (6 років) – було запропоновано слова: торт, озеро, ліжко. З допомогою цих слів дитина склала розповідь. «Ліжко зроблене з металу, ніжки з металу. Дівчинка спала на ліжку та впала з нього. Дівчинка пішла та з'їла торт. Потім у неї почав боліти живіт. І потім Бам! Дівчина з хлопчик пішли на озеро. І їх закутали жаби». Таке поєднання слів відповідає 1 балу.

Дитина 2 (7 років) – були дані слова: розбійник, дзеркало, щеня.

Складено розповідь: «Розбійник запитав дзеркало, де живе лисиця. Ось там на повороті. Він захопив дзеркало і втік. Приїхала поліція і схопила

розбійника, а щеня в нього вистрілило». Така розповідь оцінюється 3 балами, оскільки фрази банальні.

Дитина 3 (6 років) – було запропоновано слова: палац, бабуся, клоун. Дитина переступила до оповідання. «Бабуся зайшла з клоуном до палацу. А там були відчинені двері. Там знаходилося царство. Цар запросив їх на вечірку. Вони мали вічну вечірку. Вони пішли в магазин і побачили фею. Виявляється, бабуся опинилася в царстві фей і вирішила залишитись з ними». Усі три запропоновані слова були вжиті, що відповідає 5 балам.

Дитина 4 (7 років) – було запропоновано слова: розбійник, дзеркало, щеня. Розповідь із цими словами. «Щеня спіймало бандита. Щеня посміхається в дзеркало. Бандит хотів вкрати гроші, але собака побачив, загарчав і вкусив його. Засунула його в шафу навіки. А із дзеркалом щеня зібралось на весілля. Воно там танцювало». Такій розповіді можна присвоїти 4 бали, тому що дитина змогла правильно поєднувати слова і перетворювати їх у невелику розповідь. Бал знятий за те, що дитина не в кожній фразі використала задані слова.

Дитина 5 (8 років) – запропоновані слова: палац, бабуся, клоун.

Сформульовано оповідання. «Бабуся пішла до клоуна, подивитися цирк. Бабуся сіла, і клоун став жонглювати кульками, і впав. Усі сміялися. І бабуся пішла до палацу. Бабуся зустріла короля. Король сказав, що бабуся дуже гарна. Король покликав бабусю жити разом». Розповіді присвоєно 2 бали.

Дитина 6 (8 років) – не змогла придумати розповідь з запропонованими їй словами, відповідно – 0 балів.

Дитина 7 (9 років) – слова: розбійник, дзеркало, щеня. Після отримання інструкції, дитина написала розповідь. «Розбійник був голодний. Хотів припасти собі їжі і вкрав дзеркало. Щеня це побачило і пішло за ним. Він побачив принцесу і подарував їй дзеркало. І його з'їв собака». Складено цікаву розповідь, але не у всіх фразах вживаються слова. Фрази оповідання пов'язані між собою. За результатами оповідання надається 4 бали.

Після проведення цієї методики та оцінки вигаданих пропозицій, абсолютно всі випробувані отримали різну кількість балів, що говорить про досить різноманітне відтворювальну та творчу уяву.

Діагностика творчої уяви «Намалюй щось» виявила такі особливості.

Дитина 1 (6 років) – за відведений час, намалювала малюнок своєї сім'ї з двома великими деревами до неба і фіолетовим квіткою посередині, що не є новою, але несе елементи творчої фантазії. Цей малюнок оцінюється в 7 балів.

Дитина 2 (7 років) – не змогла нічого придумати та намалювати, її малюнок складався з червоного кола та окремих штрихів та ліній, на запитання «Що ти намалював?», не змогла дати відповіді. Малюнок оцінюється у 2 бали.

Дитина 3 (6 років) - намалювала дівчинку з різнокольоровим волоссям, будинок, квітку. Малюнок оцінюється в 6 балів, тому що дитина не намалювала щось нове, але малюнок виробляє певне емоційне враження.

Дитина 4 (7 років) – на малюнку присутні небо, літак, трава, але вона боялася, що не встигнути домалювати і зобразила людину з газонокосаркою. За творчу уяву, композиція отримує 9 балів.

Дитина 5 (8 років) – зобразила два великі серця і дві різнокольорові квітки. Цей малюнок отримує 4 бали за недостатню оригінальність.

Дитина 6 (8 років) – намалювала танк, тому що її навчив дід (за словами дитини). Малюнок оцінюється в 3 бали, оскільки ідея була запропонована раніше.

Дитина 7 (9 років) – зобразила машину, розповіла, що дуже любить машини, але її машина була трикутної форми. За оригінальність малюнку – 8 балів.

Таблиця 2.1.

Зведені результати діагностики творчого потенціалу дітей з ООП

Назва методики діагностики	«Де місце?» Кількість балів (макс.3)	«Три слова» Кількість балів (макс.5)	«Намалюй що-небудь» Кількість балів (макс.10)	Середній показник
Дитина 1	3	1	7	3,6
Дитина 2	3	3	2	2,6
Дитина 3	1	5	6	4
Дитина 4	3	4	9	5,3
Дитина 5	2	2	4	2,6
Дитина 6	2	0	3	1,6
Дитина 7	2	4	8	4,6

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що творчий розвиток дітей з обмеженими можливостями молодшого шкільного віку характеризується такими особливостями, як пріоритетний інтерес до образотворчої діяльності, недостатня сформованість знань, способів дії, здібностей, що дозволяють дитині реалізувати свій задум, труднощі складання розповіді про продукт творчій діяльності.

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати такі висновки.

По-перше, творча діяльність надає істотну роль у розвитку дітей з обмеженими можливостями молодшого шкільного віку, сприяючи розвитку уяви, створюючи оптимальну середовище для розкриття дитини, її почуттів та емоцій, розширення світогляду, засвоєння нових життєвих цінностей.

По-друге, інтелектуальні та творчі здібності дітей цієї категорії вкрай недорозвинені та специфічні, що визначає необхідність цілеспрямованої роботи з формування у них інтересу до творчої діяльності, способів предметно-практичної діяльності, умінь привносити елементи творчості в

створювані роботи та дії (малюнок, спів, танці та ін.), комунікативно-мовленнєвих здібностей.

По-третє, реалізація зазначених завдань можлива в рамках проектування та апробації програми творчого розвитку дітей з обмеженими можливостями молодшого шкільного в освітній організації в умовах інклюзивної практики, що є перспективами нашого дослідження.

2.2. Діагностика творчих здібностей дітей з нормотиповим рівнем розвитку

З метою визначення потенційних креативних здібностей існують різні методи психодіагностики творчих здібностей людини. Серед творців тестів креативності найвідомішим є американський психолог Поль Торренс. Він розробив 12 тестів, згрупованих у вербальну, образотворчу та звукову категорії, вони призначені для дослідження розвитку обдарованості у учнів та можуть бути використані для дітей, починаючи з дошкільного віку (5 – 6 років) та до випускних класів школи (17–18 років). Більшість тестів, спрямованих на виявлення творчих здібностей, є модифікацією тестів Дж. Гілфорда та Е. Торренса.

Для свого дослідження ми вибрали чотири субтести (1, 2, 3, 4), так як вони є найбільш інформативними і, таким чином, найкраще диференціюють піддослідних.

Метою дослідження була оцінка творчої уяви, швидкості перебігу процесів мислення, широти словникового запасу учнів, вивчення рівня розвитку творчого мислення учнів. Усього було діагностовано 23 дітей з нормотиповим рівнем розвитку.

Для реалізації поставленої мети учням необхідно було виконати чотири субтести.

Субтест 1 «Використання предметів (варіанти вживання)». Його метою є перерахувати якнайбільше незвичайних засобів використання предмета (наприклад – газети).

На виконання цього завдання виділяється три хвилини, субтест 1 має три показники - швидкість, гнучкість та оригінальність.

За цим субтестом у середньому три відповіді на людину (за 3 хвилини), за кількістю - від 1 до 7.

Найчастіші відповіді: «Можна зробити з газети панамку, літачок, кораблик, пакет для насіння; використовувати для загортання троянд». Оригінальні, незвичайні відповіді: «Малювати; складати анонімні листи; зробити обкладинку для книги; сушити взуття».

Найвищий бал дорівнює 7 балам, найменший – 1 бал.

За виконання субтесту учні отримали такі коефіцієнти творчої уяви:

7 балів – одна людина (6%);

6 балів – дві особи (10,5%);

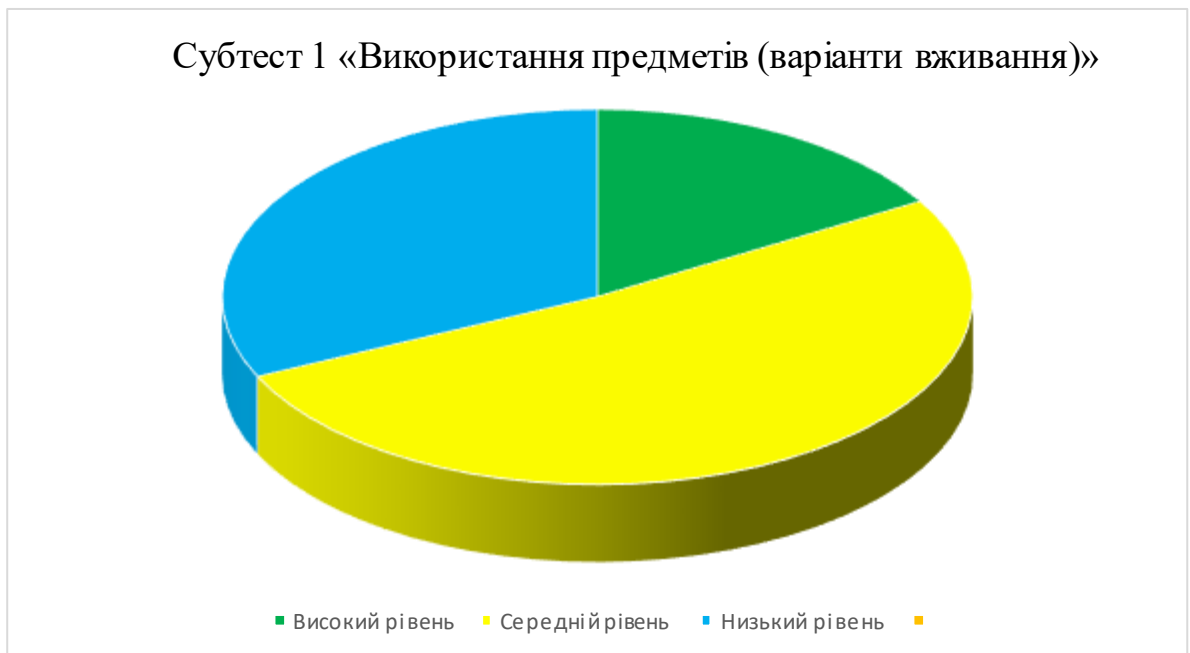
5 балів – дві особи (10,5%);

4 бали – чотири особи (20,5%);

3 бали – чотири особи (20,5%);

2 бали – п'ять осіб (26%);

1 бал – одна людина (6%).



Творча уява та швидкість перебігу мислення учнів знаходиться на високому рівні лише у 16,5% учнів,

На середньому рівні – 51,5%,

на низькому рівні – 32% учнів.

Таким чином, результати цього субтесту показали, що досить великий відсоток учнів мають низький рівень розвитку здібностей школярів – 32%.

У субтесті 2 «Наслідки ситуації» пропонується перерахувати різні наслідки гіпотетичної ситуації (у цьому випадку учні повинні були уявити, що трапиться, якщо тварини та птахи зможуть розмовляти людською мовою).

На виконання цього завдання виділяється три хвилини, субтест 2 має два показники – швидкість і оригінальність.

Аналіз субтесту 2 показав, що це завдання не викликало великих труднощів.

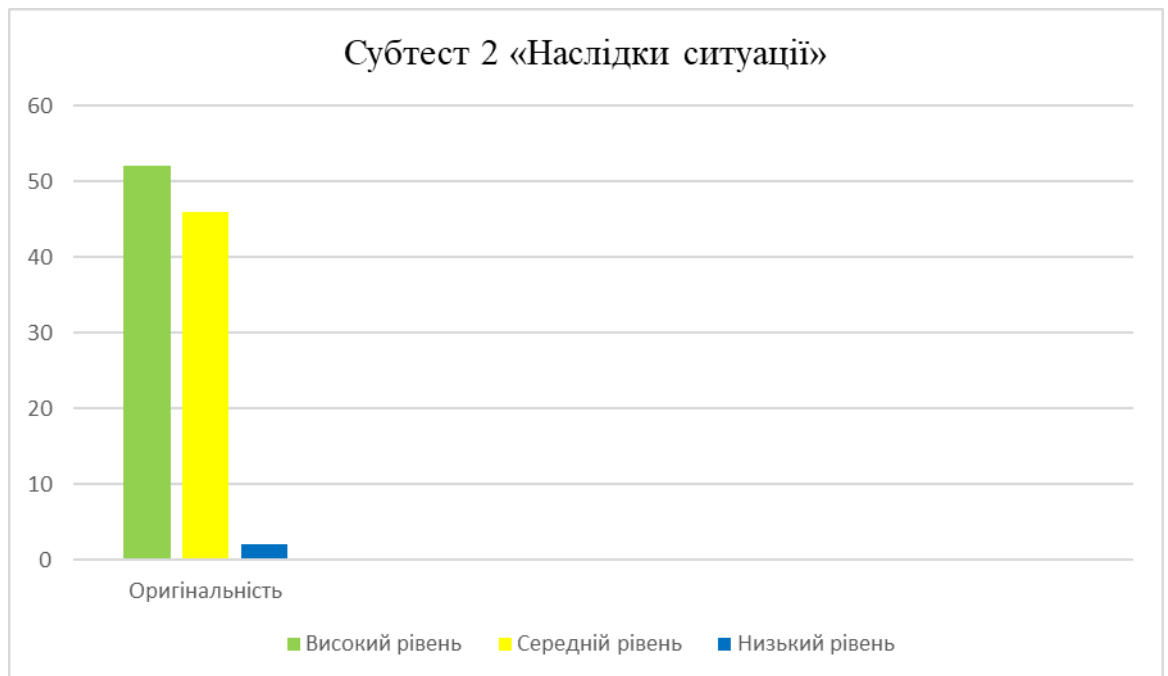
У середньому було отримано 2 відповіді (за три хвилини). В середньому кількісний показник відповідей складає від 1 до 5.

Найпоширеніші відповіді: всі стануть вегетаріанцями; люди та звірі дружитимуть, розумітимуть один одного; буде хаос.

Рідкісні, оригінальні відповіді: зможуть розповідати вірші та оповідання; зможуть брати їжу із холодильника; навчать літати; піднімуть повстання і правитимуть світом; деякі тварини допомагатимуть виконувати домашні завдання; ми зближимося з ними, а значить і з природою; можна поцікавитись у них, як вони бачать світ; будуть будуватися нові школи, магазини для тварин.

Близько половини (52%) запропонованих варіантів є оригінальними. Це говорить про те, що вміння учнів творчо використовувати вихідну ситуацію знаходиться на середньому рівні, а також на рівні вищому середнього.

Малюнок 2.4.



Субтест 3 «Вираз» спрямований на виявлення рівня розвитку вербального творчого мислення учнів. Школярам пропонувалося придумати речення з чотирьох слів, кожне слово має починатися із зазначеної літери (З М З К), наприклад, «Закоханий Марк зірвав камелії».

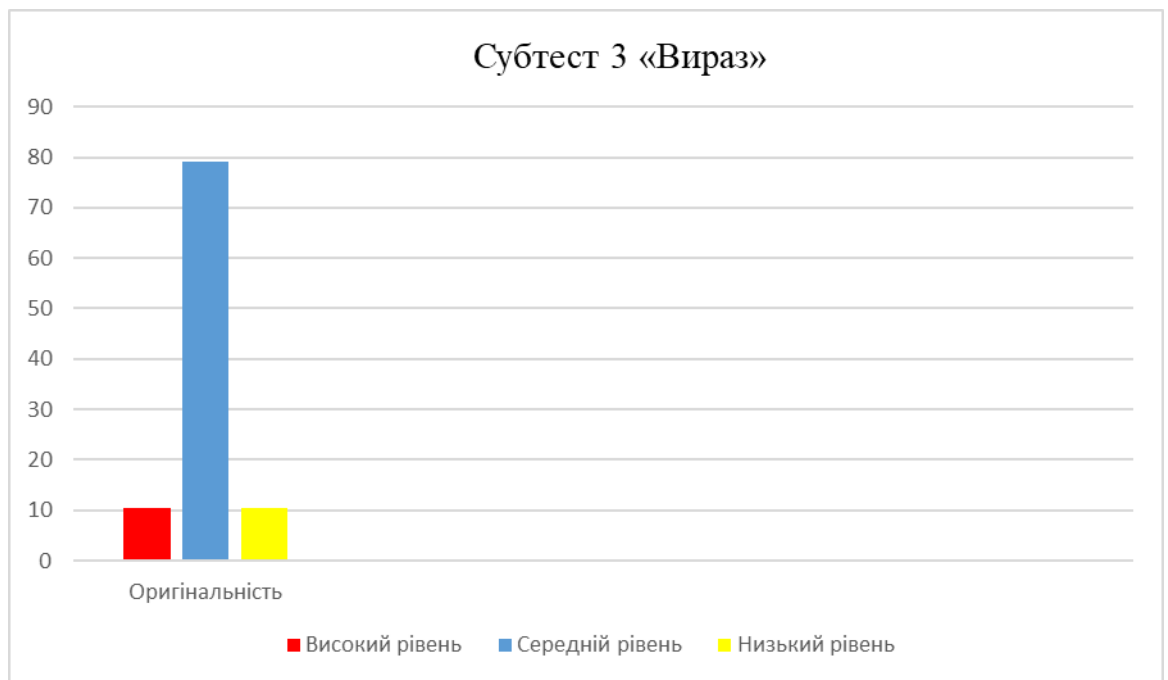
На виконання цього завдання виділяється чотири хвилини, субтест 3 має три показники - швидкість, гнучкість і оригінальність.

Цей субтест викликав деякі труднощі двоє учнів не впоралися з ним

Середнє число вигаданих пропозицій дорівнює двом. Розмах за кількістю пропозицій – від 0 до 3. Приклади пропозицій, що часто наводяться:

Таким чином, у 10,5% учнів вербальне творче мислення не розвинене, у 79% воно перебуває на рівні нижче середнього, у 10,5% учнів перебуває на середньому рівні розвитку.

Малюнок 2.5.



Субтест 4 «Словесна асоціація» так само був спрямований на виявлення рівня розвитку вербального творчого мислення учнів. Школярам пропонувалося навести якнайбільше прикметників для загальноживаного слова «Книга». На виконання цього завдання виділяється три хвилини, субтест 4 має три показники – швидкість, гнучкість, оригінальність.

Середня кількість наведених відповідей – становила вісім визначень. Кількісний показник від 3 до 17 (за 3 хвилини). Часті відповіді: «цікава, велика, маленька, захоплююча, важка, пізнавальна». Рідкісні відповіді: «наукова, унікальна, іноземна, китайська, мокра, брудна, енциклопедична, маловідома, давня, особиста».

Враховуючи такі критерії, як швидкість, гнучкість та оригінальність, можна зробити висновок, що у 43% учнів творче мислення знаходиться на низькому рівні розвитку, у 57% учнів творче мислення розвинене середньому рівні.

Малюнок 2.6.



Таким чином, результати виконання кожного субтесту, дозволяють оцінити різні параметри творчих здібностей учнів (креативність, творче мислення), дають основу зробити висновок: що показник розвитку творчих здібностей вище середнього має 51% учні, що складає 12 осіб.

На нашу думку для успішного розвитку творчих здібностей необхідна цілеспрямована робота з розвитку творчого потенціалу дітей, спеціальне навчання різних аспектів творчого мислення: пошук проблем, зв'язків; альтернативності та оригінальності у висуванні гіпотез; оцінки розробленості ідей.

2.3. Порівняльний аналіз творчих здібностей особистості з особливими освітніми потребами та нормотиповим рівнем розвитку

У ході дослідження нами було проведено вхідна діагностика, у межах якої використовувалися такі методики: тест креативності Є.Тунік та методика Танграм, які дозволили оцінити рівень творчих здібностей дітей з особливими освітніми потребами; методика «Секрет» для вивчення міжособистісних відносин, експертна оцінка вчителів (стандартизоване спостереження).

На цьому етапі вибірку склали 6 дітей з особливими освітніми потребами, та 12 дітей нормотиповим рівнем розвитку для порівняння та перевірки достовірності відмінностей у творчих здібностей між дітьми.

Тест креативності Є.Тунік

Ця методика дозволяє визначити чотири особливості творчої особистості: допитливість (Д); уява (У); складність (с) та схильність до ризику (Р). Завдання методики допоможе вам з'ясувати, наскільки творчою особистістю дитина себе вважає.

Танграм – старовинна східна головоломка. З нею дитина вчиться аналізувати зображення, виділяти в них геометричні фігури, візуально розбивати цілий об'єкт на частини, і навпаки – складати з елементів задану модель, а найголовніше – логічно мислити.

Гра «Танграм» – одна з нескладних математичних ігор. Гра проста у виготовленні. Квадрат 10 на 10 см. з картону або пластику, однаково забарвлений з обох сторін, розрізають на 7 частин. В результаті утворюються 2 великих, 2 маленьких і 1 середній трикутники, квадрат і паралелограм. Використовуючи всі 7 частин, щільно приєднуючи їх один до одного, діти складають дуже багато різних зображень за зразками і за власним задумом [20].

Методика «Секрет». Методика спрямована на вивчення міжособистісних відносин школярів в групі дитячого колективу, включно з

вибірковим відносини. Вибіркові відносини між дітьми виникають досить рано і досягають високого ступеня розвитку в період дошкільного дитинства. Однак в спільних іграх дітей і в процесі їх спілкування ця вибірковість може не виявитися в повній мірі.

Соціальний педагог знаходиться в кімнаті, де розміщуються парти дітей. Він пропонує дитині пограти в гру «Секрет»: «Зараз я дам тобі три картинки, і ти можеш їх подарувати тим дітям, яким захочеш, тільки кожному по одній. Можна покласти картинки і тим дітям, які хворіють».

Далі соціальний педагог дає дитині три картинки і питає, яка з них подобається йому найбільше. Потім дорослий з'ясовує, яка з двох, що залишилися картинок подобається дитині найбільше. Психолог просить дитину на хвилинку повернути картинки і на зворотному боці кожної з них поряд з номером дитини по груповому списку ставить умовне позначення: А (перший вибір), Б (другий вибір), В (третій вибір).

Після того як випробуваний покладе всі картинки на парти, дорослий запитує: «Скажи, будь ласка, чому ти найкрасивішу картинку подарував ...» (Називає ім'я дитини, якій випробуваний подарував картинку А).

На закінчення дорослий ставить запитання: «А як ти думаєш, хто з дітей може подарувати картинки тобі?»

У протоколі фіксується: як дитина ставиться до думки подарувати картинку однолітків; імена дітей, яким випробуваний віддав свої картинки, і час реакції обраних дітей; обґрунтування першого вибору; очікувані вибори. Через два дні в цей же протокол заноситься відповідь дитини на питання: «Кому з дітей групи ти подарував картинки, коли грали в гру "Секрет"?»

На результати дослідження особливо з дітьми впливає те, в якому ступені випробовувані приймають запропоновану ним завдання. Тому велику увагу слід приділити тому, щоб викликати у дитини позитивне ставлення до методики. Для цього грі надається характер таємничості, секретності. Для того щоб діти, вже взяли участь в проведенні методики, не спілкувалися з тими, які ще в ній не брали участь, їх відводять в інше приміщення.

Результати порівняльного аналізу соціалізованості дітей з особливими освітніми потребами та з нормою розвитку

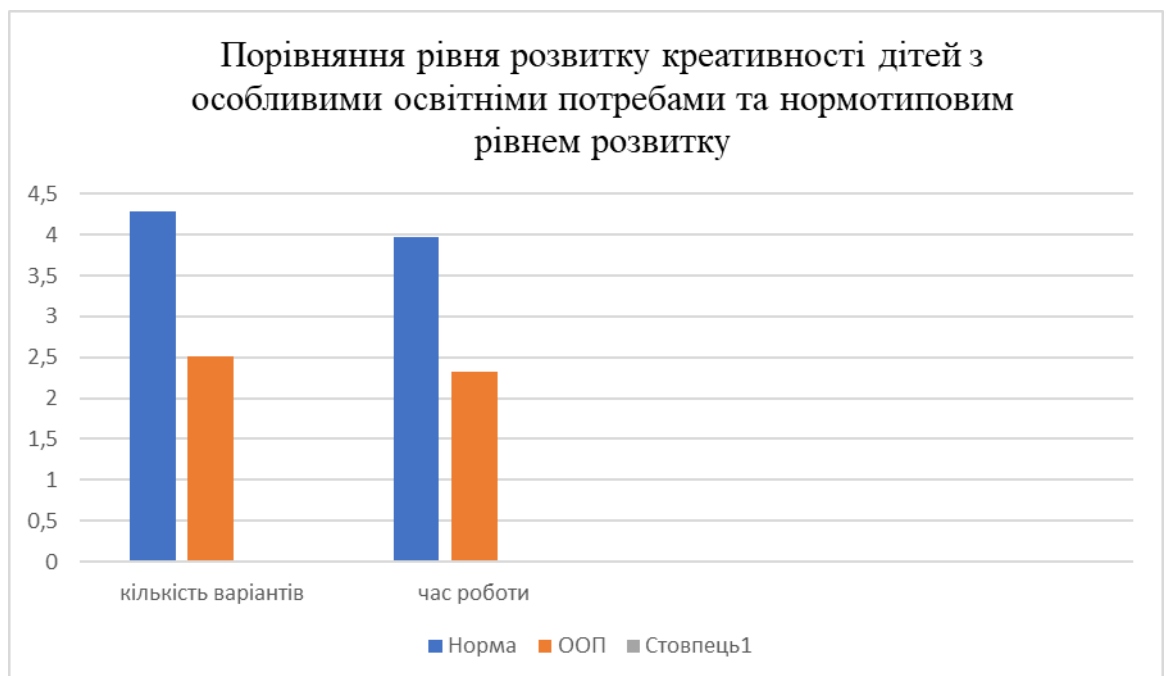
Таблиця 2.2

Порівняння рівня розвитку креативності дітей з особливими освітніми потребами та нормотиповим рівнем розвитку

Назва методики	Середні значення	
	Норма	ООП
Танграм: кількість варіантів	4,28	2,51
Танграм: час роботи	3,97	2,32

У ході дослідження було отримано відмінності між дітьми з особливими освітніми потребами та з нормою розвитку за рівнем невербальної креативності під час роботи з танграмом.

Малюнок 2.7.



Конструювання з використанням Танграма показало достовірні відмінності між досліджуваними групами дітей як у кількості та якості

запропонованих рішень, так і кількості часу, який діти готові приділити цьому виду діяльності. У дітей з ООП значно менше конструкторських ідей, можливо, тому їм швидше набридає цим займатися, і вони відмовляються від цієї діяльності. Конструювання у дошкільному віці частіше організується дорослими, ніж виступає спонтанною діяльністю дитини, тому навички конструювання виявляються сформовані гірше, ніж навички у сфері витворів образотворчого мистецтва. Обговорюючи проблему соціалізації дитини з ООП, ми вважаємо, що це важлива навичка, яка є основою математичних та просторових уявлень, формування основ дизайну одягу, інтер'єру та навіть формування естетичного смаку, тому ми розглядаємо його як механізм соціалізації. Наші висновки знайшли статистичне підтвердження, тому що виявлено значущу кореляцію між рівнем розвитку креативності у дитини з ООП та рівнем її соціалізованості у групі однолітків.

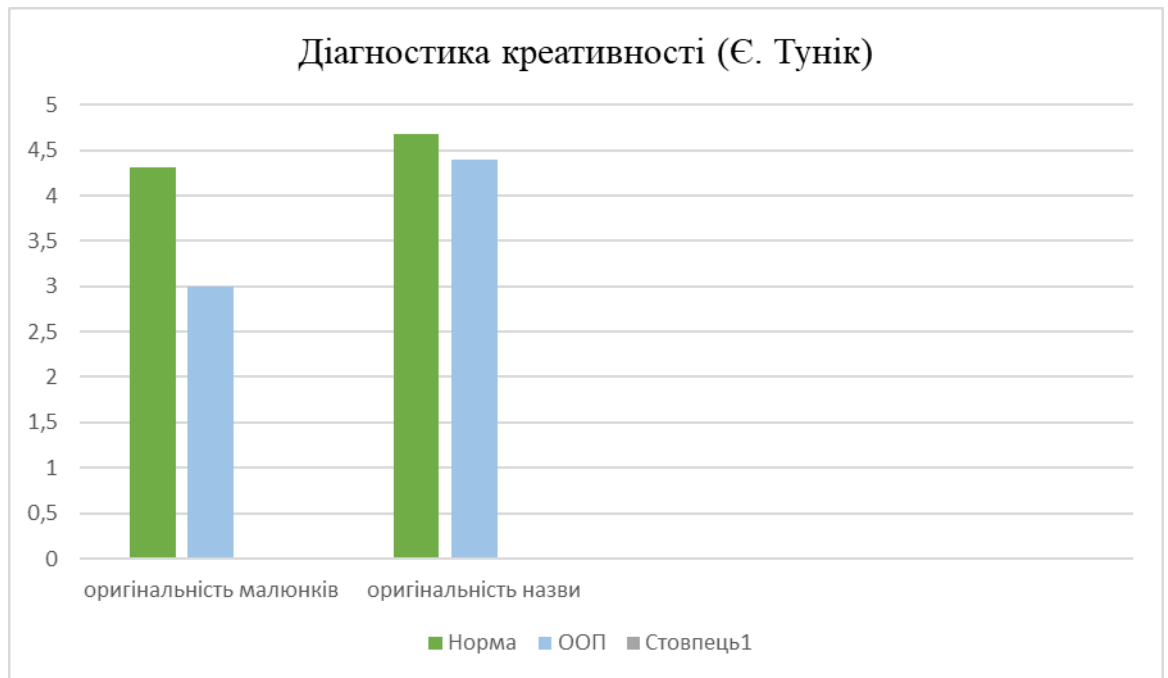
Таблиця 2.3.

Порівняння рівня проявів творчої особистості з особливими освітніми потребами та нормотиповим рівнем розвитку

Назва методики	Середні значення	
	Норма	ООП
Діагностика креативності (Є. Тунік): оригінальність малюнків	4,31	2,99
Діагностика креативності (Є. Тунік): оригінальність назви	4,68	4,37

Діти обох груп не відрізняються за рівнем креативності, що демонструється у малюнках, а також за рівнем соціалізованості.

Малюнок 2.8.



Створення витворів образотворчого мистецтва є однією з найулюбленіших і часто зустрічаються в період молодшого шкільного віку. Багато малюють і з нормальним рівнем розвитку, і з ООП; достовірних відмінностей у мірі креативності малюнків ми виявили.

Таблиця 2.4

Порівняння рівня соціалізованості дітей з особливими освітніми потребами та нормотиповим рівнем розвитку

Назва методики	Середні значення	
	Норма	ООП
Методика «Секрет»	3,9	2,6
Експертна оцінка	4,3	3,3

Педагоги відзначали чинники, що негативно впливають на організацію інклюзивної освіти в школі: відсутність у штатному розписі тьюторів чи психологів, неможливість індивідуалізувати процес навчання та виховання школярів, у зв'язку з тим, що у групі чи класі перебуває 25 і більше осіб, труднощі підготовки до занять та уроків, зокрема підготовки диференційованих завдань з врахуванням специфічних методів та прийомів, труднощі забезпечення варіативності вимог та можливостями дітей з

особливими потребами у неповному освоєнні навчальних програм; відсутністю досвіду інклюзивної освіти та ін.

Малюнок 2.9.



Також проведено дослідження сформованості емпатії та позитивного ставлення до інновацій в аспекті організації інклюзивної освіти у педагогів:

Високий рівень емпатії та позитивного ставлення до інновацій в аспекті організації інклюзивної освіти відзначений у 46,6% респондентів, середній рівень у 53,4%, а з низьким рівнем не виявлено жодного педагога.

2.4. Програма розвитку творчих здібностей особистості в умовах інклюзивної освіти

З метою визначення доцільності застосування запропонованих нами соціально-психологічних умов, нами було розроблено та впроваджено програму розвитку творчих здібностей особистості в умовах інклюзивної освіти.

Отже, наша програма побудована на виокремлених нами соціально-психологічних умовах, зокрема:

1. Комфортне та сприятливе для розвитку творчого потенціалу соціальне середовище (позитивний мікроклімат в дитячому колективі);
2. Організація предметно-розвивального середовища та безбар'єрності;
3. Адаптація соціально-виховного середовища до розвитку творчого потенціалу усіх учасників (зміна традиційних підходів до соціальної адаптації, організації інклюзивного виховного простору та ефективної підготовки до роботи з учнями з інвалідністю в умовах освітніх організацій різного рівня);
4. Виявлення соціальних питань, які потребують негайного вирішення, за потреби – направлення до відповідних фахівців;
5. Інформування та консультування усіх учасників освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків;
6. Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота (всебічне вивчення особистості дитини, організація ефективної допомоги і психолого-педагогічної підтримки, відстеження динаміки її розвитку з метою успішного навчання і подальшої соціальної адаптації);
7. Психологічна корекція чи психотерапія (за потреби);
8. Активна співпраця з батьками дитини з ООП, залучення їх до участі в супроводі дитини в освітньому процесі та розробці ІІР.

Програма реалізовувалася у формі групових занять для дітей з ООП та дітей з нормотиповим рівнем розвитку. Вона передбачала використання різноманіття видів творчої діяльності (ліплення, малювання, конструювання, танці, музикування тощо), різноманітність матеріалів (пластилін, глина, тісто, папір, природні матеріали тощо), а також використання як традиційних методик, і нетрадиційних технік малювання, музикування тощо. У програмі велика увага приділялася взаємодії дітей через спільну творчість. Кожній дитині надавалася можливість вибору (колір паперу, ролі, інструментів тощо), щоб дитина з ООП не виявлялася в ситуації вимушеної обмеженості, щоб стимулювати прояв творчості, а також створити ситуацію успіху за рахунок того, що дитина може вибрати той матеріал, з яким їй зручніше

творити. У разі потреби дорослий надавав допомогу дитині з ООП у реалізації її задумів, і навіть стимулював надання взаємодопомоги дітьми під час роботи у парах і групах. Кожне заняття завершувалося організацією виставки, щоби створювати ситуацію успіху для кожної дитини. Для закріплення навичок пропонувалося повторення робіт вдома, з сім'єю, які надалі дитина могла принести в клас і поділитися успіхами.

Назва програми: «Розвиток творчих здібностей в умовах інклюзивної освіти»

Цілі програми:

– Пошук нових методичних підходів до організації та супроводу спільної творчої діяльності дітей з ООП та дітей з нормотиповим рівнем розвитку.

– Розвиток творчих здібностей через образотворчу діяльність.

Завдання програми:

1. Вивчення наукової літератури та соціально-педагогічного досвіду щодо проблеми програми.

2. Організація предметно-розвиваючого середовища, що сприяє розвитку творчих здібностей.

3. Забезпечення індивідуального освітнього підходу.

4. Пошук та використання найбільш вдалих методів та прийомів, форм організації занять із дітьми з ООП та дітей з нормотиповим рівнем розвитку.

5. Залучення дітей із ООП у спільну діяльність з педагогом та іншими дітьми: заняття, дозвілля, розваги.

6. Охоплення дітей з ООП додатковою освітою.

7. Створення умов для реалізації та демонстрації здібностей кожної дитини; участь у виставках, конкурсах.

8. Створення атмосфери соціально-психологічного комфорту, ситуації успіху.

9. Створення умов для обміну та трансляції досвіду між освітянами інших загальноосвітніх закладів регіону.

10. Залучення «зовнішніх ресурсів», співпраця з іншими організаціями.

11. Сприяння зміні суспільної свідомості стосовно дітей з особливостями розвитку.

Прогнозовані результати:

Діти:

- показують позитивну динаміку у розвитку (особливо у розвитку соціальних навичок);
- адаптовані та прийняті дитячою групою;
- з бажанням відвідують освітній заклад;
- повноцінно беруть участь в освітньому процесі установи;
- беруть участь у виставках, конкурсах, розвагах.
- займають активну позицію співпраці з педагогами, фахівцями соціального та психолого-педагогічного супроводу;

Педагоги:

- приймають політику адміністрації освітньої установи з інклюзивної освіти;
- впроваджують нові технології та методики супроводу для дітей;
- створюють спеціальні умови для розвитку кожної дитини відповідно до їхніх освітніх потреб;
- ефективно взаємодіють з батьками, фахівцями соціального та психолого-педагогічного супроводу;
- мають позитивну мотивацію у здійсненні своєї професійної діяльності;
- підвищують професійну компетенцію, транслюють досвід роботи на заходах різного рівня.

2.5. Аналіз ефективності впроваджених умов

Після проведення корекційної роботи достовірно зросла кількість ідей, що генеруються дітьми, а також рівень оригінальності малюнків.

Таблиця 2.5.

Порівняння рівня розвитку творчих здібностей дітей з особливими освітніми потребами та нормотиповим рівнем розвитку після корекційної роботи

Назва методики	Середні значення	
	Норма	ООП
Танграм: кількість варіантів	2,51	3,94
Танграм: час роботи	2,32	2,59
Діагностика креативності (Є. Тунік): оригінальність малюнків	2,99	4,87
Діагностика креативності (Є. Тунік): оригінальність назви	4,37	4,85
Методика "Секрет"	2,6	2,82
Експертна оцінка	3,3	4,81

Експертна оцінка вчителів показала достовірне зростання рівня соціалізованості дітей з особливими освітніми потребами, проте, згідно з результатами методики «Секрет» діти обирають партнера здорового однолітка, а не ровесника з ООП.

У ході спостереження за дітьми з ООП було помічено, що сюжети для малюнків вони вибирають однотипні, малюючи те, що в них добре виходить. Пропозиція дорослого змінити сюжет малюнка часто викликає відторгнення; у разі прийняття завдання наголошується на прагненні скопіювати малюнок, підглядаючи його сюжет у нормотипного однолітка. У спонтанних умовах нормотипний одноліток може бути джерелом ідей для творчості дитини з ООП. У спеціально створених педагогічних умовах, спрямованих на збагачення сюжетного контексту та розвиток креативності дітей з ООП, вони можуть стати рівноправними партнерами у творчості, надихаючи нормотипових однолітків, що, у результаті, сприятиме соціалізованості та прийняттю дитини з ООП у групі однолітків.

У ході дослідження творчих здібностей дітей з ООП було виявлено, що вони достовірно відрізняються від нормотипових однолітків за рівнем генерування ідей для малюнків, виробів, сюжетів історій. Їм складніше виконувати завдання на «домальовку»; роботи мають переважно однотипний характер. Найбільш складним видом творчої діяльності для дітей з ООП є конструювання з геометричного, природного матеріалу, що впливає на вміння проектувати простір навколо себе.

Відставання у розвитку креативності можна як одну з можливих причин непопулярності дитини з ООП серед однолітків. Створення цілеспрямованих психолого-педагогічних умов розвитку творчих здібностей дитини з ООП може значно підвищити ступінь її соціалізованості, забезпечуючи можливість самореалізації та прийняття групи однолітків. Обов'язковим компонентом такої роботи має бути підтримка сім'ї, де закріплюються навички та вміння, спрямовані на реалізацію творчих здібностей дитини.

Таким чином, формування творчих здібностей у дітей з ООП сприятиме подоланню первинного відставання, сприятиме формуванню соціальних навичок, набуттю досвіду міжособистісної взаємодії з однолітками, отже, креативність для дітей з ООП може виступати як компенсаторний механізм соціалізації.

Програма виявилася результативною, перевірка достовірності відмінностей до та після реалізації програми показала істотні зміни у дітей з ООП у кількості ідей, що генеруються, у збільшенні інтересу до творчих завдань. Істотно збагатилися малюнки дітей. Експертні оцінки вчителів, щодо соціалізованості дітей до і після програми достовірно відрізняються: вчителі помітили покращення комунікації дітей з ООП з однолітками, зниження рівня агресії по відношенню до них та їх вияву, прийняття таких дітей однолітками, хоча самі діти (методика «Секрет») не виявили достовірних відмінностей за ступенем прийняття групою однолітків дитини з ООП.

ВИСНОВКИ

Теоретичне та емпіричне дослідження проблеми соціально-психологічні умови розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті дає можливість зробити такі висновки:

1. Відповідно до першого завдання розкрито теоретичні аспекти проблеми розвитку творчих здібностей та інклюзії в умовах навчального закладу. Уточнено сутність понять інклюзія, інклюзивна освіта, соціальна інклюзія. Зокрема, інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Систематизовано знання про переваги та недоліки інклюзивної освіти, серед яких поліпшення когнітивного, моторного, мовного, соціального та емоційного розвитку дітей з особливими освітніми потребами; функціональне оволодіння новими вміннями та навичкам; орієнтація навчання на сильні якості, здібності та інтереси; налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками.

Дітям з особливими потребами необхідно дати можливість розвивати свої навички, здобувати освіту, ставати членами суспільства. Ці завдання вирішує інклюзія – включення до соціальної діяльності. Оскільки соціалізація дітей відбувається у навчальних закладах, необхідно створювати спеціальні умови для дітей-інвалідів, щоб їхні соціальні навички розвивалися одночасно з їхніми здоровими однолітками.

Розвиток творчих здібностей в дітей із обмеженими можливостями не тільки можливий, а й необхідний. Крім того, деякі діти з порушеннями розвитку (діти з тяжкими порушеннями мови, розладами аутистичного спектру) нездатні до активної мовної діяльності, і тоді єдиним засобом, що дозволяє висловити свої почуття та емоції, звернутися з проханням виявляються невербальні засоби. Величезний потенціал для розвитку дитячої творчості полягає у образотворчій діяльності дітей.

У процесі творчої діяльності у дитини з обмеженими можливостями здоров'я посилюється відчуття власної особистісної цінності, активно будуються індивідуальні соціальні контакти, виникає почуття внутрішнього контролю та порядку.

Молодший шкільний вік є одним із найбільш сприятливих періодів формування їх становлення, що з активним розвитком розумової сфери у цей період, проявами вміння спостерігати, порівнювати, критично оцінювати.

2. Відповідно до другого завдання визначено місце та роль соціального супроводу та фахівців соціально-психологічної служби у процесі розвитку творчих здібностей в інклюзивному середовищі.

Команда супроводу дітей з ООП співпрацює з інклюзивно-ресурсним центром, що здійснює методичне забезпечення її діяльності в межах адміністративно-територіальної одиниці, задля створення сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті. Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота команди супроводу сприяє створенню сприятливих соціально-психологічних умов розвитку творчих здібностей у дітей з ООП.

Професійні дії психологічної служби в особі практичного психолога, соціального педагога запобігають виникненню та пом'якшують вирішення таких проблем пов'язаних з соціально-психологічною допомогою та емоційною підтримкою учасників освітнього процесу. Саме на соціального педагога покладено планування і реалізації соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі, допомаги дітям і сім'ям, що знаходяться у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги; робота з дітьми з ООП індивідуально, залучення їх до роботи в гуртках, секціях та інших об'єднаннях та в колективі однолітків.

3. Відповідно до третього завдання охарактеризовано сприятливі соціально-психологічні умови розвитку творчих здібностей в інклюзивній освіті

В результаті аналізу наукових джерел виокремлені соціально-психологічні умови, зокрема:

1. Комфортне та сприятливе для розвитку творчого потенціалу соціальне середовище (позитивний мікроклімат в дитячому колективі);
2. Організація предметно-розвивального середовища та безбар'єрності;
3. Адаптація соціально-виховного середовища до розвитку творчого потенціалу усіх учасників (зміна традиційних підходів до соціальної адаптації, організації інклюзивного виховного простору та ефективної підготовки до роботи з учнями з інвалідністю в умовах освітніх організацій різного рівня);
4. Виявлення соціальних питань, які потребують негайного вирішення, за потреби – направлення до відповідних фахівців;
5. Інформування та консультування усіх учасників освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків;
6. Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота (всебічне вивчення особистості дитини, організація ефективної допомоги і психолого-педагогічної підтримки, відстеження динаміки її розвитку з метою успішного навчання і подальшої соціальної адаптації);
7. Психологічна корекція чи психотерапія (за потреби);
8. Активна співпраця з батьками дитини з ООП, залучення їх до участі в супроводі дитини в освітньому процесі та розробці ІІР.

4. **Відповідно до четвертого завдання** розроблено та експериментально перевірено ефективність програми розвитку творчих здібностей особистості в умовах інклюзивної освіти.

Програма реалізовувалася у формі групових занять для дітей з ООП та дітей з нормотиповим рівнем розвитку. Вона передбачала використання різноманіття видів творчої діяльності (ліплення, малювання, конструювання, танці, музикування тощо), різноманітність матеріалів (пластилін, глина, тісто, папір, природні матеріали тощо), а також використання як традиційних методик, і нетрадиційних технік малювання, музикування тощо. У програмі

велика увага приділялася взаємодії дітей через спільну творчість. Кожній дитині надавалася можливість вибору (колір паперу, ролі, інструментів тощо), щоб дитина з ООП не виявлялася в ситуації вимушеної обмеженості, щоб стимулювати прояв творчості, а також створити ситуацію успіху за рахунок того, що дитина може вибрати той матеріал, з яким їй зручніше творити.

Доведено, що програма, виявилася результативною, достовірність підтверджено результатами діагностики та експертними оцінками до та після реалізації програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук Н. М. Інклюзивна освіта в сучасній гуманітарній науці: понятійно-категоріальний апарат. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16, Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* 2016. Вип. 26. С. 3–7.
2. Антонішина В.Л. Структурний аналіз поняття «креативність» у психолого-педагогічних дослідженнях. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць.* Київ, 2011. Вип. 15, книга I. С. 97–107.
3. Бачинська Є. М. Вектори змін методичної роботи в закладах загальної середньої освіти в контексті реформування освіти в Україні. *Народна освіта.* 2017. Вип. 3. С. 16-21.
4. Бондар В. І. Тенденції розвитку освіти дітей з психофізичними вадами в Європі та Україні. *Збір. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна,* 19(1), 7-26.
5. Бондар В. І. Освітня інтеграція дітей з особливостями розвитку в розвинених країнах світу (кінець ХХ ст.). *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 19, Корекц. пед.-ка та спец. психологія,* 23, 18-22.
6. Бохонкова Ю. Можливості корекції особистісних чинників соціально-психологічної адаптації. *Соціальна психологія.* 2005. № 2 (10). С. 45–54.
7. Бут Т., Ейнскоу М. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл : Посіб. / Пер. з англ. К. : ТОВ Видавничийдім «Плеяди», 2015. 190 с.
8. Васильєва Г. І. Позиції зарубіжних вчених впровадження інклюзивної освіти. *Методологія неперервної освіти та наукового дослідження: колективна монографія / за ред. Н. М. Рідей, Е. В. Лузік.* Київ : ТОВ ЦП «Компринт», 2020. С. 125-132.
9. Великийтлумачнийсловник сучасноїукраїнськоїмови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

10. Верьовкіна Ж. Л., Любарець В. В. Журнал спостережень та планування роботи асистента вчителя закладів освіти з інклюзивною формою навчання. Київ : Міленіум, 2020. 90 с.
11. Виклики та загрози для інклюзивної освіти в Україні. URL: https://www.irf.ua/vikliki_ta_zagrozi_dlya_inklyuzivnoi_osviti_v_ukraini/ (дата запити: 02.10.2023).
12. Говердовська І. Б. Велика книга притч. Харків : ВІВАТ, 2016. 336 с.
13. Грищенко Г. Партнерська взаємодія як основа ефективного упровадження інклюзивного навчання в Україні / Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: акмеологічні засади, сучасні реалії. Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (25 квітня 2019 р.). Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. С. 17-20.
14. Гулова Л. Інклюзія – виклики та перспективи. Натхнення з Чехії. Прага, 2018. 117 с. URL: http://www.amo.cz/wpcontent/uploads/2019/03/amocz_inkluze_ua_2018.pdf (дата запити: 02.10.2023).
15. Декларація принципів толерантності : документ від 16.11.1995р. Верховна Рада України. Київ, 2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата запити: 02.10.2023).
- 16.
17. [Департамент освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної державної адміністрації](https://deponms.carpathia.gov.ua/news/iaki-e-perevagi-inkliuziyi-dlia-uchasnikiv-osvitnogo-protsesu-infografik). URL: <https://deponms.carpathia.gov.ua/news/iaki-e-perevagi-inkliuziyi-dlia-uchasnikiv-osvitnogo-protsesu-infografik> (дата запити: 02.10.2023).
18. Державний стандарт супроводу під час інклюзивного навчання. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/516/> (дата запити: 02.10.2023).
19. Діяльність психологічної служби: методичні та етичні акценти : методичний посібник / Упорядник К. М. Муліка. Полтава: ПОППО, 2007. 156 с.

20. Дитячий психолог. URL: <https://dytpsyholog.com/2019/03/27/%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC/> (дата запиту: 02.10.2023).
21. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 80. Соціальні послуги. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0324203-05#Text> (дата запиту: 02.10.2023).
22. ДПТНЗ «Яготинський ЦПТО». Команда психолого-педагогічного супроводу. Склад учасників Команди супроводу. URL: https://yagotincpto.ucoz.ua/index/komanda_psikhologo_pedagogichnogo_suprovo du/0-204 (дата запиту: 02.10.2023).
23. Єрмакова, Т. С. (2019). Адаптація дітей з особливими освітніми потребами до умов інклюзивного середовища. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв, 2, 24-30.
24. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами / Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід). Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience): Матеріали Міжнародної конференції., Київ, 25-26 травня 2004 р./ За ред.: В. І. Бондаря, Р. Петришина. К.: Наук. світ, 2004. С. 26-30.
25. Захарченко І. Форум-театр – нове слово у соціальній роботі. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 26. С. 14-20.
26. Ілляшенко Т. Д. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. № 10. С. 14-18.
27. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення : навчально-методичний посібник / кол. авторів ; за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.
28. Інклюзія: коротка версія фільму. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hnbLzK63-Hcө>. (дата запиту: 02.10.2023).

29. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України. URL: https://ispukr.org.ua/?page_id=331 (дата запити: 02.10.2023).
30. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А. А., Софій Н. З., Най да Ю. М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л. І., К.: 2007. 128 с.
31. Карпа М. І. Особливості групової психокорекційної роботи з сиблінгами неповносправних дітей. *Теоретичні і практичні аспекти дитячої та юнацької психотерапії* : матеріали регіональної науково-практичної конференції. Львів, 2005. С. 16-18.
32. Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій / авт. кол.: Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко, І. В. Луценко та ін. // За ред. А. Г. Обухівської. К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016. 247 с.
33. Концепція розвитку інклюзивної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912. Міністерство освіти і науки України : Київ, 2017. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189 (дата запити: 02.10.2023).
34. Любарець В. В., Васильєва Г. І., Верьовкіна Ж. Л. Диференційований підхід в інклюзивній освіті Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. Київ: ТОВ «Наша друкарня», 2017. Вип. 13. С. 150-156.
35. Любарець В., Васильєва Г., Верьовкіна Ж. Нормативно-правові аспекти в інклюзивній освіті. Освіта майбутнього: концепції, методи, підходи : колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. В. В. Любарець, В. В. Бахмат. Київ : Міленіум, 2020. С. 216-227.
36. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9-384 від 18.05.2012 р. «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання» URL:

https://zakononline.com.ua/documents/show/122810_122810 (дата запиту: 02.10.2023).

37. Лист Міністерства освіти і науки України, № 1/8794-22, від 02 серпня 2022 р., щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psihologichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-20222023-navchalnomu-roci> (дата запиту: 02.10.2023).

38. Луценко І. В. Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Практичний психолог: Школа*. 2013. № 10. С. 4-15.

39. Миронова С.П. Подолання упередженості щодо осіб з психофізичними порушеннями як шлях до суспільної та освітньої інтеграції. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. VII. В 2-х т., том 1. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2016. С. 280-289.

40. Міжнародний фонд «Відродження». URL: <https://www.irf.ua/> (дата запиту: 02.10.2023).

41. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: навчально-методичний посібник в 2 т. Т.1 // За ред. В. Г. Панка, І. І. Цушка. К. : Ніка-Центр, 2005. 328 с.

42. Немає Я. Гендерний інтерактивний театр: навч. посіб. Школа рівних можливостей. К., 2007. 176 с.

43. Обухівська А. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі К. : Редакція загальнопед. газет, 2012. 128 с.

44. Опольська М. В. Толерантність як один із компонентів гуманістичної спрямованості особистості. URL.: <http://eprints.zu.edu.ua/2056/1/07omvgso.pdf> (дата запиту: 02.10.2023).

45. Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання : Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9-

- 384 від 18.05.2012. Київ, 2017. URL: old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/1287 (дата запиту: 02.10.2023).
46. Педрада. Платформа освіта. URL: <https://oplatforma.com.ua/question/417-yak-funkts-sotsalnogo-pedagoga-u-suprovod-dtey-z-oor>. (дата запиту: 02.10.2023).
47. Платаш Л. Б. Становлення державно-громадських механізмів розвитку інклюзивної освіти в Україні (1990-2020 рр.). *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [ред. кол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 1(2). С. 40-55. URL: <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA> (дата запиту: 02.10.2023).
48. Положення про психологічну службу системи освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 № 127 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 № 616). Київ, 2017. URL: mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/159 (дата запиту: 02.10.2023).
49. Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 № 1224. Київ, 2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1412-10> (дата запиту: 02.10.2023).
50. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 300 с.
51. Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання: лист Міністерства освіти і науки України від 02.01.2013 № 1/9-1. Київ, 2017. URL: old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-9-1.doc (дата запиту: 02.10.2023).
52. Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки : Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2009 № 855 Київ, 2017. URL:

old.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/.../855.doc (дата запиту: 02.10.2023).

53. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 545. Київ, 2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>. (дата запиту: 02.10.2023).

54. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>. (дата запиту: 02.10.2023).

55. Про навчальні плани та організацію навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2017/2018 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 14.06.2017 № 1/9-325. Київ, 2017. URL: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2017-06-14/7579/metodlistdopochatku2017.2018navchroku.pdf> (дата запиту: 02.10.2023).

56. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання : лист Міністерства освіти і науки України від 26.07.2012 № 1/9-529. Київ, 2017. URL: [old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-529\(2\).doc](http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1_9-529(2).doc) (дата запиту: 02.10.2023).

57. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України Київ, 2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата запиту: 02.10.2023).

58. Психологічна діагностика та психопрофілактика здоров'я педагога: тренінг-курс / За ред. Назарук Н. В. Івано-Франківськ : ОІППО, 2006. 106 с.

59. Психологія: 10 клас : електроний навчально-методичний комплекс / автори-укладачі: А. В. Аносова, Л. А. Петушкова. Біла Церква, 2011. 50 с. URL: old.mon.gov.ua/img/zstored/files/i_doc_12062013_31.doc (дата запиту: 02.10.2023).

60. Психолого-педагогічний супровід сім'ї у роботі психолого-медико-педагогічних консультацій. / Авт. кол. : С. І. Васильковська, Т. В. Жук, Т. Д. Ілляшенко та ін.; за ред. А. Г. Обухівської. К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. 66 с.
61. Рачова Н. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими потребами. *Дефектолог*. 2019. № 10. С. 4-8.
62. Романовська Д. Д. Психологічний супровід процесу інтеграції у суспільство дітей з особливими потребами. Психологічний та соціально-педагогічний супровід навчання і виховання «особливої дитини» у школі: метод. посібник. Чернівці : Технодрук, 2009. С. 104-109.
63. Сараєва О. В. Формування толерантного середовища в авторській школі В. О. Сухомлинського. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*. Випуск 1.46 (108). Педагогічні науки. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/27_6.pdf. (дата запити: 02.10.2023).
64. Скрипник Т. В. Стратегії класного менеджменту для інклюзивного середовища. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2017. Вип. 9. Т.2. С. 215–223.
65. Сорокіна, О. А. Що таке інклюзивна освіта: методична розробка. URL: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialymo/2012/07/01/chto-takoeinklyuzivnoe-obrazovanie> (дата запити: 02.10.2023).
66. Соціально-психологічний театр як інтерактивна форма профілактичної, корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/sotsialnopsikhologichnii-teatr--yak-interaktivna.html>. (дата запити: 02.10.2023).
67. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник / Найда Ю.М., Ткаченко Л.М. Під заг. ред. Даниленко Л.І., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 68 с.
68. Сучасні технології збереження здоров'я учнів у діяльності психологічної служби і психолого-медико-педагогічних консультацій : посібник / авт. кол.: А. Г. Обухівська, Т. В. Жук та ін.; за ред. А. Г.

Обухівської К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016 218 с.

69. Указ Президента України від 18 грудня 2007 р. № 1228 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями». 2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228/2007> (дата запити: 02.10.2023).

70. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагогічних працівників у створенні ефективної інклюзивної школи. Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. 2011. №1. С. 19.

71. Хозраткулова І. А. Проблеми впровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць. Серія «Психологічні науки». Т. 2. Вип. 5. Миколаїв: МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2010. С. 279–284.

72. Хміляр А. Соціальна робота з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору. *Збірник наукових праць за матеріалами VII Всеукраїнської науково-практичної конференції*. http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15155/1/65_Khmiliar.pdf (дата запити: 02.10.2023).

73. Цінність інклюзивної освіти. URL: https://www.irf.ua/tsinnist_inklyuzivnoi_osviti/ ((дата запити: 02.10.2023).

74. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі : монографія / М. Є. Чайковський. К. : Університет «Україна», 2015. 436 с.

75. Як зробити школу інклюзивною. Досвід проектної діяльності : методичний посібник. Канадсько-український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в країні // Уклад. С. Єфімова. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2012. 152 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Що така творчість?»

1. Чи ти знаєш що таке творчість?
2. Як ти думаєш цю творчість?
3. Чи подобається тобі займатися творчістю?
4. Який вид творчості тобі до вподоби?

(А. Малювання. Б. Ліпка. В. Аплікація. Г. Робота з природними матеріалами. Д. Інше).

5. Що цікавого ти створив сам?
6. Як часто ти любиш займатися творчістю?

(А. Завжди готовий. Б. За настроєм. В. Не люблю займатися творчістю).

7. Чи твориш ти вдома разом із батьками?
8. З ким найбільше ти любиш займатися творчістю? Що Ви робите?
9. Які заняття творчості є у твоєму класі? Що Ви робите?
10. Чи ходив ти у музеї чи на виставки?

Додаток Б**Програма розвитку творчих здібностей особистості в умовах
інклюзивної освіти**

Назва програми: «Розвиток творчих здібностей в умовах інклюзивної освіти»

Цілі програми:

– Пошук нових методичних підходів до організації та супроводу спільної творчої діяльності дітей з ООП та дітей з нормотиповим рівнем розвитку.

– Розвиток творчих здібностей через образотворчу діяльність.

Завдання програми:

1. Вивчення наукової літератури та соціально-педагогічного досвіду щодо проблеми програми.

2. Організація предметно-розвиваючого середовища, що сприяє розвитку творчих здібностей.

3. Забезпечення індивідуального освітнього підходу.

4. Пошук та використання найбільш вдалих методів та прийомів, форм організації занять із дітьми з ООП та дітей з нормотиповим рівнем розвитку.

5. Залучення дітей із ООП у спільну діяльність з педагогом та іншими дітьми: заняття, дозвілля, розваги.

6. Охоплення дітей з ООП додатковою освітою.

7. Створення умов для реалізації та демонстрації здібностей кожної дитини; участь у виставках, конкурсах.

8. Створення атмосфери соціально-психологічного комфорту, ситуації успіху.

9. Створення умов для обміну та трансляції досвіду між освітянами інших загальноосвітніх закладів регіону.

10. Залучення «зовнішніх ресурсів», співпраця з іншими організаціями.

11. Сприяння зміні суспільної свідомості стосовно дітей з особливостями розвитку.

Прогнозовані результати:

Діти:

- показують позитивну динаміку у розвитку (особливо у розвитку соціальних навичок);
- адаптовані та прийняті дитячою групою;
- з бажанням відвідують освітній заклад;
- повноцінно беруть участь в освітньому процесі установи;
- беруть участь у виставках, конкурсах, розвагах.
- займають активну позицію співпраці з педагогами, фахівцями соціального та психолого-педагогічного супроводу;

Педагоги:

- приймають політику адміністрації освітньої установи з інклюзивної освіти;
- впроваджують нові технології та методики супроводу для дітей;
- створюють спеціальні умови для розвитку кожної дитини відповідно до їхніх освітніх потреб;
- ефективно взаємодіють з батьками, фахівцями соціального та психолого-педагогічного супроводу;
- мають позитивну мотивацію у здійсненні своєї професійної діяльності;
- підвищують професійну компетенцію, транслюють досвід роботи на заходах різного рівня.

Основні напрямки педагогічної роботи:

- Максимальний всебічний розвиток дитини відповідно до її можливостей;
- Активне включення до навколишнього соціального середовища;
- Підготовка до шкільного навчання.

Напрями корекційно-розвивальної роботи:

- Своєчасне виявлення дітей з ООП;
- Ранню діагностику відхилень у розвитку та аналіз причин труднощів адаптації;
 - визначення рівня актуального та зони найближчого розвитку вихованця, виявлення його резервних можливостей;
 - Вивчення розвитку емоційно-вольової сфери та особистісних особливостей вихованців;
 - вивчення соціальної ситуації розвитку та умов сімейного виховання дітей;
 - Вивчення адаптивних можливостей і рівня соціалізації дитини з ООП;
 - Аналіз успішності корекційно-розвивальної роботи.

Корекційно-розвивальна робота забезпечує своєчасну спеціалізовану допомогу в освоєнні змісту навчання та корекцію в умовах освітньої установи, що сприяє формуванню комунікативних, регулятивних, особистісних, пізнавальних навичок.

Консультативна робота забезпечує безперервність спеціального супроводу дітей та їхніх сімей:

- Спільні заняття з батьками;
- Індивідуальні бесіди з батьками;
- консультації щодо запитів батьків;
- Майстер - класи, ігрові тренінги;
- круглі столи для обговорення проблем, успіхів.

Інформаційно-просвітницька робота направлена на роз'яснювальну діяльність з питань, пов'язаним із особливостями освітнього процесу для дітей з ООП, їхніми батьками (законними представниками), педагогічними працівниками.

Напрями діяльності педагогічного колективу освітньої установи на різних етапах включення до Проекту

Підготовчий (адаптаційний) етап

- Педагоги здійснюють підбір літератури, матеріально–технічних ресурсів; підбір дидактичних, рухливих, пізнавальних, відповідних тематиці проекту;

- педагоги активно включаються в роботу з підвищення професійної компетенції в галузі виховання та соціалізації дітей з ООП (курси підвищення кваліфікації, які навчають семінари, вебінари);

- розробляється план заходів щодо Проекту;

- встановлюється співпраця із установами, що мають досвід в інклюзивній освіті, громадськими організаціями та іншими соціальними партнерами;

- апробуються наявні або розробляються нові педагогічні технології та методики виховання та соціалізації дітей з ООП в умовах єдиного освітнього середовища;

Етап включення до Проекту:

- в освітньому закладі створюються умови, сприяють найбільш повній адаптації та соціалізації дітей;

- проводяться заходи різного рівня щодо розповсюдження нових технологій та методик у роботі з цільовою групою Проекту (тренінги, навчальні семінари, стажування, участь у науково-практичних конференціях);

- підтримується доступне, розвиваюче освітнє середовище;

- ведеться активна робота з методичного супроводу навчання та виховання дітей з ООП – розробляються та апробуються дидактичні матеріали, розробляються та реалізуються адаптовані освітньої програми;

- ведеться робота з дітьми та батьками щодо формування толерантності, відносин співпраці (тренінги, виховні заходи).

- розробляються та апробуються інноваційні форми, методи, технології роботи освітян;

- результати інноваційної діяльності колективу публікуються в друкованих та інтернет-виданнях;

Проект передбачає проведення наступних основних заходів

1.Методичні заходи щодо супроводу педагогів:

- Презентація проекту
- Консультація «Роль музики у соціалізації дітей з ООП».
- Консультація «Ізотерапія та арт-терапія як засіб соціалізації дітей з ООП».
- Семінар «Педагогічні технології у роботі з дітьми з ООП».
- Консультація «Педагогіка співробітництва. Взаємодія батьків та дітей з ООП, індивідуальні заняття з образотворчої діяльності»;
- Презентація «Здоров'язберігаючі технології в роботі з дітьми з ООП».
- Консультація «Педагогічні технології у роботі музичного керівника з дітьми з ООП»

– Майстер-клас «Су - джок терапія».

– Майстер-клас «Пісочна терапія»

– Майстер-клас «Кольороватерапія».

Заходи на виховання та формування толерантності у дітей:

- Заняття на тему «Такі ж як ми».
- Тематичні заняття про спортсменів – параолімпіадців.
- Проведення Дня Доброти (у рамках Міжнародного дня інваліда): підготовка концерту, розваги, запрошення дітей з інвалідністю, які не відвідують шкільні заклади, виготовлення дітьми подарунків.

– Участь дітей у концерті «Крок на зустріч».

– Проведення дозвілля «Сонячні промінчики» до міжнародного дня дитини із синдромом Дауна.

– Організація виставки дитячих малюнків «Подаруй радість».

- Оформлення персональних виставок робіт дітей з ООП.

– Організація фотосесії та фотовиставки «Ми разом!».

Очікувані результативність проекту:

- Позитивні зміни у розвитку творчих здібностей дітей з ООП (підвищується ступінь комунікабельності, підвищується емоційне реагування

на ситуацію, з'являться нові рухи, діти емоційніше реагуватимуть на музику, позитивна динаміка розвитку музичних здібностей, підвищиться самостійність у різних видах діяльності, проявиться інтерес і бажання до образотворчої діяльності);

- діти з ООП почнуть брати участь у конкурсах різного рівня;

- діти з ООП та їхні батьки рівноправно почнуть брати участь в освітньому процесі, у всіх заходах: святах, виставках, конкурсах, акціях;

- у дітей з нормативним розвитком сформується толерантність по відношенню до однолітків з ООП у процесі сімейного виховання та у процесі спільної діяльності групи;

- батьки вихованців з нормативним розвитком усвідомлять, що інклюзивна освіта позитивно впливає на моральне виховання дитини.